

ERNST LORTIKYAN INTERNATIONAL SCIENTIFIC PROJECT
"GLOBAL CREATIVE IDEAS FORUM"
SCIENTIFIC CONFERENCE-FORUM "UNITED PERSPECTIVES 24/7"

ISSN 3083-743X (online)
DOI: 10.61718/cross

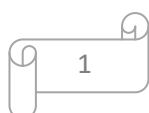
CROSSPOINT

SCIENTIFIC ALMANAC

SH SCW "NEW ROUTE"

WWW.NEWROUTE.ORG.UA

ERNST LORTIKYAN INTERNATIONAL SCIENTIFIC PROJECT
"GLOBAL CREATIVE IDEAS FORUM"
SCIENTIFIC CONFERENCE-FORUM "UNITED PERSPECTIVES 24/7"

ISSN 3083-743X (online)
DOI: 10.61718/cross

Ernst Lortikyan International
Scientific Project

[Global Creative
Ideas Forum

CROSSPOINT

SCIENTIFIC ALMANAC

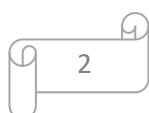
ERNST LORTIKYAN INTERNATIONAL SCIENTIFIC PROJECT
«GLOBAL CREATIVE IDEAS FORUM 6.0»

V SCIENTIFIC CONFERENCE-FORUM (2026)
«UNITED PERSPECTIVES 24/7»

2026 • № 3

- Education • Physical Education • Sports • Culture • Arts •
- Journalism • Humanities and Social Sciences • Business • Administration •
- Law • Hospitality • Tourism • Recreation • Transportation • Security •
- Engineering • Mathematics • Manufacturing • Construction •
- Natural Sciences • Agriculture • Healthcare • Social Security •

WWW.NEWROUTE.ORG.UA

CROSSPOINT • НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ

Засновано 2025 року. Засновник та видавець – Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс» (рік заснування – 1989) є науковою установою. Міжнародний стандартний номер періодичного видання ISSN 3083-743X (online). Періодичність – 4 рази на рік. УДК 001 • Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 8013 від 22.11.2023. Видавець зареєстрований у глобальному реєстрі видавців Global Register of Publishers та Crossref із префіксом 10.61718 • Видання отримує власний DOI: 10.61718/cros • Застосовується політика відкритого доступу Open Access. Контент розміщується в пошуковій системі наукових публікацій «Google Scholar», в репозитарії на сайті засновника. Індується за показниками h-індекс (Google Scholar), i10-індекс (Google Scholar) • Включено до каталогу наукових ресурсів відкритого доступу ROAD, академічної бази даних ResearchBid, бази наукових публікацій Google Scholar, реєстру наукових видань України державної наукової установи України «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» • Автори несуть відповідальність за зміст (авторство та самостійність досліджень), точність та достовірність викладеного матеріалу • Редакція може не поділяти точку зору авторів • Оприлюднюється на основі ліцензії Creative Commons Attribution License (CC BY) • Наукові публікації оприлюднюються в рамках проведення регулярної Міжнародної науково-практичної конференції-форуму «Сучасні практики охорони здоров'я та медицини» (Україна, м. Харків – Німеччина, м. Цитгау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс) • За результатами проведення Міжнародної науково-практичної конференції-форуму (2026) «United Perspectives 24/7» та оприлюднення рукописів, автори та наукові керівники отримують електронні сертифікати, які оприлюднюються на сайті видавця (згідно Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800)

Редакційна колегія:

- Кучин Сергій Павлович, доктор економічних наук, професор, академік Національної академії наук вищої освіти України, дійсний член Національної академії наук і мистецтв України, член Національної спілки театральних діячів України, член Асоціації клінічних психологів та психотерапевтів України (головний редактор)
- Акіншина Ірина Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент
- Березовська-Чміль Олена Борисівна, кандидат політичних наук, доцент
- Валецький Юрій Миколайович, доктор медичних наук, професор
- Внукова Ольга Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент
- Гетьман Ірина Анатоліївна, кандидат технічних наук, доцент
- Гришко Світлана Вікторівна, кандидат географічних наук, доцент
- Доброер Наталія Вікторівна, кандидат культурології, доцент
- Дубовик Наталія Анатоліївна, кандидат політичних наук, доцент
- Єрошенко Олена Віталіївна, кандидат мистецтвознавства, доцент
- Калініна Ольга Сергіївна, кандидат культурології
- Карпінський Борис Андрійович, доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук і мистецтв України
- Кислюк Любов Вікторівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
- Кожедуб Олена Василівна, кандидат соціологічних наук, доцент
- Коробчук Людмила Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент
- Кучин Павло Захарович, заслужений артист України
- Кучина Тетяна Ігорівна, магістр з маркетингу (відповідальний секретар)
- Лисенко Ірина Анатоліївна, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
- Мкртчян Оксана Альбертівна, доктор педагогічних наук, професор
- Пашкова Надія Ігорівна, кандидат філологічних наук, доцент
- Підлісна Ольга Вікторівна, кандидат мистецтвознавства, доцент
- П'ятакова Галина Павлівна, доктор педагогічних наук, професор
- Рассомахіна Ольга Андріївна, кандидат юридичних наук, доцент
- Рациборинська-Полякова Наталія Володимирівна, кандидат медичних наук, доцент
- Родіна Юлія Дмитрівна, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
- Сафонова Наталія Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент
- Стефаншин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент
- Сторож Олена Василівна, кандидат психологічних наук, доцент
- Тарасюк Лариса Сергіївна, доктор філософських наук, професор
- Федоренко Микола Олександрович, кандидат філософських наук, доцент
- Харченко Артем Вікторович, кандидат історичних наук, доцент
- Хожило Ірина Іванівна, доктор наук з державного управління, кандидат медичних наук
- Христова Тетяна Євгенівна, доктор біологічних наук, професор
- Циватий Вячеслав Григорович, кандидат історичних наук, доцент, заслужений працівник освіти України
- Шевчук Інна Володимирівна, доктор наук з державного управління, професор
- Шептуха Олена Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент
- Штулер Ірина Юріївна, доктор економічних наук, професор

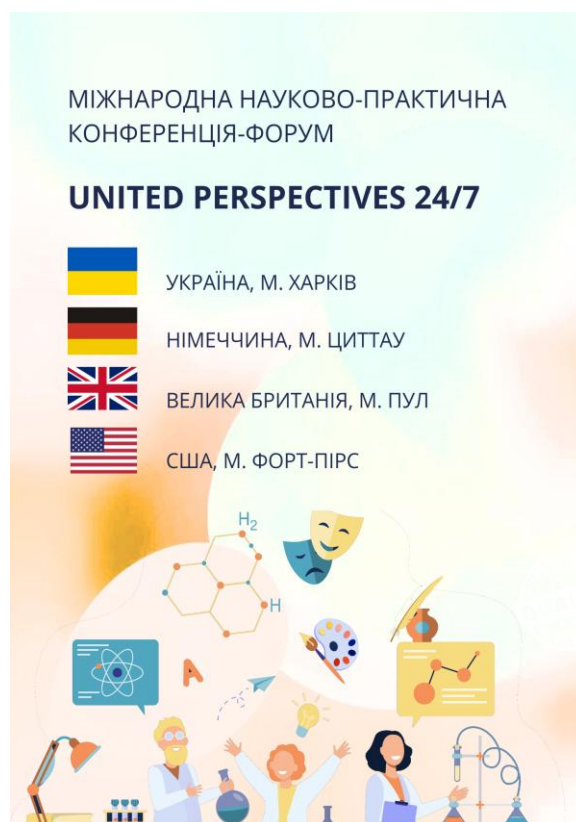
С89

Crosspoint: науковий альманах. № 3. – Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2026.

© СГ НТМ «Новий курс», 2026

© Автори, 2026

ERNST LORTIKYAN INTERNATIONAL SCIENTIFIC PROJECT
"GLOBAL CREATIVE IDEAS FORUM"
SCIENTIFIC CONFERENCE-FORUM "UNITED PERSPECTIVES 24/7"

V Міжнародна науково-практична конференція-форум (2026)
«United Perspectives 24/7»

Україна, м. Харків – Німеччина, м. Циттау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс

Освіта, культура, мистецтво
Спорт, фізична культура
Гуманітарні та соціальні науки, журналістика
Бізнес, послуги, адміністрування, право
Безпека та оборона
Інформаційні технології, інженерія
Виробництво, будівництво
Природничі науки, математика
Сільське, лісове господарство
Ветеринарна медицина
Охорона здоров'я та соціальне забезпечення

ОРГАНІЗАТОРИ

Національна академія наук і мистецтв України
International Scientific-creative Unit «Proton Global»
Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс»

www.newroute.org.ua

WWW.NEWROUTE.ORG.UA

ERNST LORTIKYAN INTERNATIONAL SCIENTIFIC PROJECT
"GLOBAL CREATIVE IDEAS FORUM"
SCIENTIFIC CONFERENCE-FORUM "UNITED PERSPECTIVES 24/7"

УДК 336.02:336.221

Дубовик Ольга Юхимівна
ORCID: 0000-0003-4668-4738
Кандидат економічних наук, доцент
Доцент кафедри фінансів
Одеський національний економічний університет

Шикіна Наталія Анатоліївна
ORCID: 0009-0001-7996-2389
Кандидат економічних наук, доцент
Доцент кафедри фінансів
Одеський національний економічний університет

**ДЕРЖАВНА ЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВВП ТА ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ:
ПОШУК ОПТИМАЛЬНОГО БАЛАНСУ В СУЧАСНІЙ ФІСКАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ**

Практично для кожної країни світу з ринковою економікою притаманний пошук оптимального балансу між кількістю грошей, які держава акумулює у своїх руках у вигляді податків і зборів та які саме і відображають рівень державної централізації ВВП, та податковим навантаженням на платників податків. Сьогодні для фіскальної політики держави вже недостатньо у короткостроковому періоді забезпечити державу достатніми обсягами фінансових ресурсів, необхідних для фінансування покладених на неї функцій та повноважень. Виважена фінансова стратегія має «подбати» і про інших суб'єктів фінансових відносин, а саме: не виснажити підприємства та домогосподарства надмірним оподаткуванням, що на рівні підприємств призведе до поступового скорочення обсягів виробництва та інвестиційної активності, а на рівні домогосподарств – до зменшення купівельної спроможності та скорочення сукупного попиту.

Ще наприкінці 1990-х років Україна обрала шлях мінімального податкового навантаження. Якщо у 1995 та 1996 роках рівень державної централізації незначно, але перевищував 37 %, то починаючи з 1997 року цей показник щорічно коливався близько 30 % (з певними виключеннями у роки світових та внутрішніх криз). Суттєве збільшення зазначеного показника мало місце з 2022 року та було обумовлено повномасштабною агресією з боку Російської федерації: 2022 р. – 41,9%; 2023 р. – 46,84 %; 2024 р. – 46,86 % [1]. Але обумовлений він був збільшенням податкового навантаження, а цілою низкою складних фінансово-економічних та демографічних процесів, до яких зазвичай призводить війна:

- окупація частини території;
- ведення бойових дій та наявність замінованих територій;
- скорочення обсягів виробництва;
- руйнування інфраструктурних об'єктів;
- великі масштаби міграції населення, зокрема зовнішньої;
- людські втрати, демографічний спад та інші.

Суттєвий вплив на значне зростання рівня державної централізації ВВП мали значно збільшені надходження фінансової допомоги від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ. Якщо до 2022 року протягом декількох років ці надходження були трохи більше 1,1 млрд грн, то у 2022 році вони становили 481,314 млрд грн; у 2023 р. – 434,146 млрд грн; у 2024 р. – 475,373 млрд грн та 556,202 млрд грн по результатах 2025 року [2]. З іншого боку, зменшенню навантаження на бізнес сприяла грантова підтримка з боку держави, запроваджена ще в середині 2022 року [3]. Починаючи з 21 червня 2022 року, коли була затверджена Постанова КМУ «Деякі питання надання грантів бізнесу», документ зазнав численних змін та доповнень, спрямованих на розширення можливостей для діючих представників бізнесу та для майбутніх підприємців, у тому числі у питаннях збільшення обсягів грантового фінансування.

Але всі ці заходи не скасовують необхідності контролю за рівнем податкового навантаження на платників податків та створення сприятливих умов для представників бізнесу.

Державна централізація – це широке політико-правове поняття. Воно означає, що ключові рішення (політичні, кадрові, військові, законодавчі) приймаються єдиним центром - центральними органами влади.

Податкова (фіскальна) централізація - це фінансовий інструмент державної централізації. Вона показує, яка частка всіх податкових надходжень країни збирається в державному бюджеті, а не залишається на місцях (у громадах чи регіонах).

Співвідношення між державною та податковою централізацією - це класичний приклад взаємозв'язку цілого та його частини. Історія і практика доводять: держава не може бути централізованою, якщо вона фіскально децентралізована.

Податкова централізація є ядром державної централізації. На сьогодні через податки перерозподіляється більше третини ВВП (рис. 1).

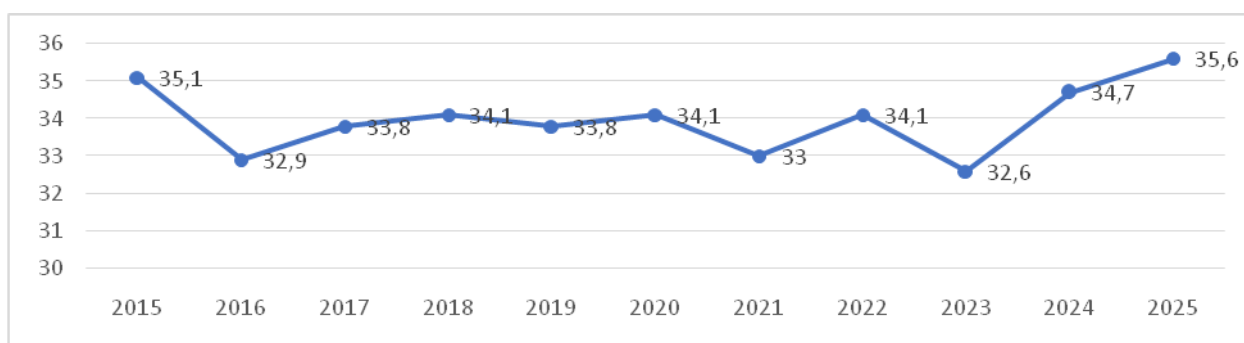

Рис. 1. Динаміка рівня податкового навантаження на економіку України в 2015-2025 рр., %
Джерело: побудовано авторами на основі [4, 5, 6]

Хоча податкова централізація є частиною державної, їхні рівні не завжди збігаються на 100%. Тут можливі кілька сценаріїв:

- Асиметричний тиск (Політична децентралізація + Податкова централізація): ситуація, коли формально регіонам дають багато прав і обов'язків (наприклад, утримувати школи, лікарні, дороги), але більшість податків забирають до центру. Це призводить до фіскального розриву та кризи на місцях.

- Загроза сепаратизму (Політична централізація + Податкова децентралізація): якщо регіони залишають у себе надто багато податкових ресурсів і не залежать від центру, державна централізація починає руйнуватися. Регіональні еліти отримують фінансову автономію, що часто веде до політичного шантажу столиці.

Податкова централізація є матеріальною основою державної централізації. Рівень податкової централізації є найкращим індикатором реального, а не декларативного стану централізації всієї державної системи.

Існує взаємозв'язок між рівнем податкової централізації та загальним показником податкового навантаження як фіскального тиску на економіку. Хоча ці терміни часто використовуються як синоніми, між ними є суттєва концептуальна різниця. На макроекономічному рівні ми спостерігаємо між ними пряму залежність. Зростання податкової централізації означає, що держава акумулює у бюджеті більшу частку створеного в країні ВВП. Автоматично це призводить до зростання загального податкового навантаження на національну економіку в цілому. Проте на мікроекономічному рівні якщо держава підвищує податкові ставки, податкове навантаження на легальний сектор стрімко зростає. І частина бізнесу через це йде в тінь. База оподаткування звужується, загальні збори падають, і рівень податкової централізації ВВП знижується. Фіскальний тиск на сумлінних платників зростає, що призводить до падіння рівня державної централізації доходів.

Оптимальний баланс полягає в тому, щоб максимізувати рівень централізації ВВП не через збільшення фіскального тиску на легальних платників, а через розширення бази оподаткування, детінізацію та ефективний контроль фіскальних ризиків.

1. Міністерство фінансів України. Статистичний збірник: «Бюджет України 2024». Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files/Badge%20of%20Ukraine2024.pdf> (дата звернення 28.06.2026 р.)
2. Національний банк України. Макроекономічні показники. Офіційний веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators> (дата звернення 28.06.2026 р.)
3. Верховна Рада України: веб-портал. Деякі питання надання грантів бізнесу: Постанова КМУ від 21.06.2022 р.№ 738. Офіційний веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 28.06.2026 р.)
4. Мінфін. Доходи зведеного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2025/>
5. Мінфін. Валовий внутрішній продукт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2025/>
6. Державна податкова служба України. Надходження коштів єдиного внеску. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/nahodjennya-podatviv-i-zboriv-obovyaz/nahodjennya-koshtiv-edinogo-vnesku/nahodjennya-koshtiv-edinogo-vnesku>

DOI: 10.61718/cross2026_03_01

УДК 373.5.016:94:394

Гончарова Наталія Олександрівна

ORCID: 0000-0002-0190-4015

Кандидат історичних наук, доцент

Завідувач кафедри історії та методики її навчання
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОВСЯКДЕННОЇ ІСТОРІЇ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

Визначено ступінь інтеграції питань повсякденного життя у шкільних курсах історії в старших класах. Запропоновано комплекс ефективних методів і практичних прийомів роботи з матеріалами з історії повсякдення на уроках. Ключові слова: повсякдення, старша школа, шкільна програма з історії, навчально-пізнавальна діяльність, методи навчання.

У сучасній історичній освіті відбувається зміна освітніх парадигм. Фокус уваги зміщується з масштабних геополітичних подій на людину. Історія повсякденності є ключовим інструментом антропологізації шкільного курсу історії. Вона вивчає побут, ментальність та життєвий досвід пересічних людей. Старша школа є базовим етапом для формування критичного мислення учнів.

О. Бойко визначає актуальну тенденцію до антропологізації наукової парадигми в перенесенні акцентів на пересічну людину, на її буденність, на її повсякденні практики. Крім того, визнання повсякденності як предмета наукового дослідження, адже повсякденне знання містить «суб'єктивні теорії», тобто актуалізовані знання людини про світ і про себе, які, можуть бути застосовані в раціональному пізнанні; а також зв'язок повсякденності з історією [1, с. 129-130].

На думку, А. Шауренко, дослідження повсякденного життя населення, його побуту і дозвілля потребують відповідного методологічного підходу. При виробленні власних методик дослідження, авторка радить орієнтуватися на досвід західних істориків [4, с. 199].

В. Перцева, В. Боровець наголошують, обов'язковою складовою повсякденної реальності є повсякденна культура, яка має масовий, колективний й динамічний характер [3, с. 389]. Науковиці вказують на те, що «повсякденна культура охоплює мікросвіт, тобто обмежується будинком, районом, містом, територією; вона є сукупністю усіх нерелективних, нероздільних аспектів соціального життя». Окрім того, повсякденна культура здатна випереджати розвиток на відміну від елітарної культури, що «застрягла» в своєму розвої у вигляді готових кліше, образів, ідеалів [3, с. 390].

Метою статті є аналіз чинних навчальних програм з історії для закладів загальної середньої освіти в межах старшої школи щодо виявлення наявних тем, котрі висвітлюють повсякденність в історичній ретроспективі.

Вивчення змісту навчальних програм з історії для старшої школи дозволяє визначити, що повсякденне життя характеризується в контексті наступних розділів: «Передумови Першої світової війни. Війна та революції» (Всесвітня історія, 10 клас). У результаті навчально-пізнавальної діяльності визначається уміння учнів/учениць виявити особливості повсякденного життя під час війни, статус жінки в суспільстві в період війни [2].

У розділі «Повсякденне життя та культура в першій половині ХХ ст.» (Всесвітня історія, 10 клас) передбачається висвітлення таких питань, як «Найважливіші досягнення науки і техніки, їх вплив на повсякденне життя людей», «Основні ідеї і течії модернізму», «Масова культура в міжвоєнний період», «Суспільно значущі здобутки науки та мистецтва», «Розвиток кінематографу». «Олімпійський рух». В межах навчально-пізнавальної діяльності формується уміння учнів/учениць схарактеризувати зміни в повсякденному житті населення в першій половині ХХ ст.; розповідати про досягнення науки і техніки періоду, пояснювати їх вплив на повсякденне життя людей [2].

У розділі «Україна в роки Першої світової війни» (Історія України, 10 клас) наявна тема «Життя на фронті і в тилу, стратегії виживання цивільного населення». В результаті навчально-пізнавальної діяльності учениці/учні демонструватимуть уміння: схарактеризувати повсякдення різних верств населення в умовах Першої світової війни. У розділі «Повсякденне життя та культура в першій половині ХХ ст.» (Історія України, 10 клас) міститься тема «Найважливіші досягнення науки і техніки, їх вплив на повсякденне життя людей». У результаті відповідної навчально-пізнавальної діяльності визначається уміння учнів/учениць схарактеризувати зміни в повсякденному житті населення в першій половині ХХ ст.; розповідати про досягнення науки і техніки періоду, пояснювати їх вплив на повсякденне життя людей [2].

Вивчення розділу «Україна в роки Першої світової війни» (Історія України, 10 клас) передбачає роботу над темою «Життя на фронті і в тилу, стратегії виживання цивільного населення». У результаті навчально-пізнавальної діяльності учениці/учні зможуть: схарактеризувати повсякдення різних верств населення в умовах Першої світової війни [2].

У змісті розділу «У боротьбі за українську незалежність» (Історія України, 10 клас) передбачено висвітлення питань «Повсякдення в умовах революцій та воєн: індивідуальний досвід, стратегії виживання, моральні виклики. Зміни в суспільній свідомості. Політична і трудова еміграція. Історичні уроки Української революції та боротьби за незалежність». Учні/учениці мають вміти визначити особливості розвитку української культури повсякденного життя людей у 1917-1921 рр. [2].

Зміст навчально-пізнавальної діяльності розділу «Україна в роки Другої світової війни» (Історія України, 10 клас) включає питання «Повсякдення в часи війни: стратегії боротьби і виживання. Вплив війни на суспільну свідомість». У результаті вивчення даного розділу учня/учениці зможуть розуміти вплив війни на українську культуру (під окупацією, в евакуації, еміграції) та повсякденне життя українців; вміти: пояснити особливості впливу нацистського окупаційного режиму на спосіб життя та свідомість населення окупованих територій; передумови, сутність:

- 1) розколу ОУН, розвитку українського визвольного руху та його військово-політичної формації – УПА;
- 2) явищ часів війни: Голокосту, геноциду ромів, тактики «випаленої землі», депортацій етнічних груп і народів;
- 3) польсько-українського протистояння, ролі німецької окупаційної влади та радянських партизанів у його загостренні;
- 4) Волинської трагедії [2].

Навчально-пізнавальна діяльність в межах розділу «Повсякденне життя і культура» (Всесвітня історія, 11 клас) передбачає розгляд питань «Науково-технічна революція: наукові відкриття, нові галузі наук, високі технології, інтеграція науки і виробництва. Зміни в змісті та характері праці, соціальній структурі суспільства, якості життя людей країн світу. Розвиток систем соціального забезпечення. Становлення постіндустріального (інформаційного) суспільства. культура «віртуальної реальності». Освітні системи. Університети як автономні осередки освіти й науки. Розвиток літератури, образотворчого мистецтва, архітектури, музики, театру, кіно й спорту: провідні тенденції» [2]. У результаті навчально-пізнавальної діяльності визначається уміння

учнів/учениць визначити вплив основних досягнень НТР на життя суспільства; сучасні тенденції в освіті, літературі, образотворчому мистецтві, архітектурі, музиці, театральному мистецтві, кінематографії й спорті [2].

Розділ «Україна в повоєнний період» (Історія України, 11 клас) серед інших містить питання «Особливості розвитку культури. Повсякденне життя населення України в повоєнні часи: стратегії виживання. Зміни суспільної свідомості» [2]. У розділі «Україна в умовах десталінізації» (Історія України, 11 клас) наявні питання «Особливості соціальної політики. Повсякденне життя. Суспільно-політичні настрої населення» [2].

Навчально-пізнавальна діяльність розділу «Україна в період системної кризи Союзу Радянських соціалістичних республік» (Історія України, 11 клас) включає такі питання: «Життєвий рівень населення. Феномени радянського повсякдення: «хрущовки», «дефіцит», «черги». Етносоціальні зміни в УРСР» [2].

Розділ «Відновлення державної незалежності України. Її роль у розпаді Союзу радянських соціалістичних республік» (Історія України, 11 клас) передбачає висвітлення питань «Повсякдення. Особливості розвитку культури і спорту. Відродження релігійного життя. Динаміка суспільно-політичних настроїв населення. Виявлення української національної ідентичності, посилення антиімперських настроїв» [2].

У змісті розділу «Розвиток України як незалежної держави» (Історія України, 11 клас) наявні для розгляду питання «Зміни в соціальній структурі українського суспільства. Динаміка зайнятості населення. Повсякденне життя. Зрушення суспільної свідомості. Релігійне життя. Українська, російська і «радянська» ідентичності в Україні. Здобутки українців у сфері культури (наука, освіта, мистецтва, спорт)» [2].

Розділ «Європейський вибір України. Російсько-українська війна» (Історія України, 11 клас) для вивчення пропонуються питання «Повсякдення в умовах війни: індивідуальний досвід, стратегії виживання та боротьби. Колабораційна діяльність і кримінальна відповідальність за неї. Рух Опору на тимчасово окупованих територіях. Біженці та вимушені переселенці. Примусове переселення громадян України до РФ. Гуманітарна підтримка біженців у країнах ЄС та ін.» [2].

В контексті вивчення історії повсякденності в старшій школі головною метою є перетворення учнів із пасивних слухачів на активних дослідників. Доцільно пам'ятати, що повсякденне життя (побут, ментальність, досвід) найкраще засвоюється через занурення в контекст епохи. В своїй роботі пропонуємо застосовувати дослідження історичних джерел безпосередньо на уроці в межах лабораторно-практичних занять; відвідування краєзнавчих музеїв або віртуальні тури виставками; індивідуальні або групові проєктні дослідження; усноісторичні методики; метод історичної реконструкції; кейс-метод тощо. Також свою ефективність демонструють інтерактивні та цифрові прийоми, як-от: «Колаж епохи» (створення ментальних карт або візуальних плакатів про моду та побут), «Уявіть, що ви...» (написання есе-щоденника), «Сторінка в соцмережі» (створення профілю історичного діяча з певним акцентом на його побутування) і т.і.

Отже, питання історії повсякдення інтегровані у зміст курсів з історії України та всесвітньої історії для учнів старшої школи. Зростання інтересу до цієї теми стимулює модернізацію методики навчання. Дослідження досвіду пересічної людини допомагає учням сформулювати більш об'ємне та глибоке уявлення про загальний історичний процес.

1. Бойко О. П. Повсякденність як філософська категорія та феномен суспільного життя. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2012. Вип. 50. С. 129–136.
2. Всесвітня історія. Історія України (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ: HREC PRESS. 2022.
3. Перцева В. А., Боровець В. А. Нові реалії повсякденної культури. *The world of science and innovation: Abstracts of the 1st International scientific and practical conference, London, United Kingdom, August 19–21, 2020*. London. 2020. P. 389–391.
4. Шауренко А. В. Історія повсякденності: від європейського досвіду до вітчизняних практик. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2017. Вип. 49. С. 199–202.

В рамках розробки науково-дослідної теми «Людський потенціал у XXI столітті: освітні, культурні, соціально-гуманітарні, безпекові, управлінсько-правові та інформаційні виміри». Державний реєстраційний номер: 0125U004208.

Мороз Надія Володимирівна
ORCID: 0000-0001-8960-9880
Кандидат педагогічних наук, доцент
Доцент кафедри іноземних мов
Національна академія Державної прикордонної служби України
Гавриленко Крістіна Сергіївна
Курсант
Національна академія Державної прикордонної служби України

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ ТВОРІВ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Світова література – це не просто набір творів різних народів: це система духовного обміну, у якій переклад займає ключове місце. Через переклади читач із однієї культури отримує доступ до творчості авторів інших культур, їхньої естетики, уявлень і цінностей. Перекладач у цьому процесі виступає як культурний посередник. Йому належить не просто передати суть, але й зберегти художню довершеність, стиль, ритм і тон оригіналу, адаптуючи все це до мовних можливостей цільової аудиторії.

У XX столітті переклад почали розглядати як міждисциплінарне поле: лінгвістика, семіотика, культурологія, теорія комунікації брали участь у формуванні підходів. Зокрема, лінгвістичні ідеї Ноама Хомського (глибока структура / поверхнева структура) вплинули на те, як у 1960-х роках формувалася «наука про переклад» [1, с. 58].

Переклад – це насамперед творча діяльність, у якій за допомогою іншої мови передають не лише зміст, а й стиль, емоційний настрій та культурні особливості оригіналу. Йдеться не про просте переставлення слів із мови на мову, а про відтворення глибинного смислу, тонких відтінків культури й авторської манери письма. Як ключовий інструмент міжкультурного спілкування, переклад відкриває можливість народам обмінюватися знаннями, ідеями, літературними здобутками та підтримувати взаємодію.

Переклади зазвичай поділяють за кількома ознаками – зокрема за ступенем точності, способом здійснення та цільовим призначенням. Серед основних видів вирізняють прямий переклад, який має дві форми – буквальну й точну, та непрямий переклад. Буквальний переклад передає текст слово в слово, намагаючись відтворити граматичну й синтаксичну будову оригіналу, однак через різницю між мовами такий результат часто звучить неприродно. Точний переклад, на відміну від буквального, орієнтується на літературні норми мови перекладу й прагне зберегти не лише зміст, а й основні формальні риси твору. Непрямий переклад виконують через проміжні тексти або інші мови: так, Леся Українка знайомила українського читача з давньоіндійською поезією, спираючись на французькі та німецькі джерела [3, с. 10].

Художній переклад – це не лише підбір відповідників до окремих слів, а й передача цілих образів, символів та культурних смислів. Кожна мова має власні нюанси й особливості, які далеко не завжди можна буквально відтворити іншою мовою.

Однією з найбільших труднощів такого перекладу є збереження авторського стилю, який складається з характерних слів і зворотів, синтаксису, ритму й темпу оповіді. Не менш складно передати й культурні реалії – традиції, фразеологізми, символи, що можуть бути незрозумілими для читачів іншої культури. Наприклад, у книзі Меттью Макконагі «Зелене світло» стиль автора – афористичність і водночас емоційна насиченість, це ключова характеристика твору. Завдання перекладача полягає в тому, щоб максимально зберегти ці особливості, пристосовуючи їх до норм мови перекладу [2, с. 356].

Взяти до прикладу, трагедію Вільяма Шекспіра «Гамлет» – це один із найперекладеніших творів у світі. І не дивно, що майже кожен переклад звучить по-своєму. Шекспір писав складною мовою, сповненою метафор, старих висловів, каламбурів та натяків на Біблію й античність. Передати все це іншою мовою – справжній виклик.

Найяскравіший приклад – знаменитий монолог «To be, or not to be – that is the question». В оригіналі to be означає не просто «жити», а ширше – «існувати», «бути присутнім». Через це українські перекладачі обрали різні підходи:

- Леонід Гребінка: «Бути чи не бути – ось у чім питання».
- Юрій Клен: «Жити чи не жити – ось що є питання».
- Григорій Кочур: «Бути чи не бути – ось питання».

На перший погляд різниця мінімальна, але насправді кожен варіант формує інше враження. У першому ми чуємо філософський підтекст – роздуми про саме існування. У другому – це вже питання життя й смерті. Третій – спроба поєднати обидва сенси. Тому для читача відчуття Гамлета й тема його сумнівів трохи змінюються залежно від того, який переклад він читає.

Ще складніше з каламбурами. У сцені з могильником англійське слово «lie», одночасно означає «лежати» і «брехати». В українській мові так не скажеш, тож перекладач мусить обирати одне значення або придумувати власну гру слів. І це теж впливає на сприйняття. Усе це показує: переклад художнього тексту – це не просто підбір відповідників, а справжня творча робота, яка може по-новому відкрити класику або, навпаки, змінити її акценти [5].

Вплив особистості перекладача на кінцевий текст завжди дуже суб'єктивний і не завжди збігається з об'єктивним сприйняттям оригіналу. Це особливо важливо у складних творах із багатьма підтекстами та прихованими сенсами.

Перекладач – це людина, і він може просто не зрозуміти, що саме хотів сказати автор. Через це частина смислів твору може загубитися, і читач, який не володіє мовою оригіналу, не дізнається справжнього задуму автора. Щоб уникнути таких втрат, перекладачі зазвичай проводять ґрунтовну і багатоступеневу підготовку перед самим перекладом. Вона включає детальний аналіз лінгвістичних, когнітивних та культурних аспектів тексту: стиль, мовні особливості, часто вживані слова та вирази, літературні прийоми, образи та асоціації, що впливають на сприйняття читача. На основі цього аналізу перекладач формує своєрідну «модель тексту», визначаючи його ключові елементи та те, як вони створюють загальне враження від твору. Лише після цього починається безпосередній процес перекладу. Багато перекладачів також враховують особистість автора, його біографію та історичний контекст, у якому писався твір. Такий комплексний підхід допомагає формалізувати переклад художньої літератури і значно підвищує його якість, дозволяючи максимально точно передати задум автора [4].

Отже, переклад – це складний і багатогранний процес, що відіграє важливу роль у міжкультурному спілкуванні. Він потребує не лише глибокого знання мов і культур, а й творчого підходу. Існують різні види перекладу, які дозволяють адаптувати його до конкретних завдань: від точного відтворення технічної інформації до створення художніх текстів, здатних викликати емоційний відгук у читача. Особливо цікавою є сфера художнього перекладу, де перекладач стає своєрідним співавтором: він зберігає дух і стиль оригіналу, водночас пристосовуючи текст до іншого культурного контексту. Успішний переклад завжди балансує між точністю та творчістю, між буквальним відтворенням змісту та передачею художньої цінності твору.

1. Габідулліна А.Р., Колесніченко О.Л. Методологія сучасних лінгвістичних досліджень: навчальний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2019. 322 с. <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi73/0053635.pdf>
2. Кручиніна І.О. Особливості та труднощі художнього перекладу. МЦНД. Житомир, 2024. С. 355-358. file:///C:/Users/User/Downloads/19.pdf
3. Мацевко-Бекерська Л., Ніколенко О., Рудницька Н., та ін. Зарубіжна література: підруч. для 7 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: ВЦ «Академія», 2024. 272 с.: іл. <https://pidruchnyk.com.ua/2862-zarubizhna-literatura-nikolenko-7-klas-2024.html>
4. Міщенко А. Проблеми перекладу художньої літератури. URL: <https://www.azurit.kiev.ua/uk/2021/01/18/problemi-perekladu-hudozhnoyi-literaturi/>
5. Москвітїна Д. «Shakespeare Cut and Refashioned: The Ukrainian Translation of Hamlet Made by Hnat Khotkevych (1920s)» Studia Litteraria Universitatis Iagellonicae Cracoviensis 13. Запоріжжя. 2018. С. 155-163. file:///C:/Users/User/Downloads/3-Daria%20Moskvitina.pdf

ERNST LORTIKYAN INTERNATIONAL SCIENTIFIC PROJECT
"GLOBAL CREATIVE IDEAS FORUM"
SCIENTIFIC CONFERENCE-FORUM "UNITED PERSPECTIVES 24/7"

Мороз Надія Володимирівна
ORCID: 0000-0001-8960-9880
Кандидат педагогічних наук, доцент
Доцент кафедри іноземних мов
Національна академія Державної прикордонної служби України
Дмитрук Марія Петрівна
Курсант
Національна академія Державної прикордонної служби України

**РОЛЬ РОЛЬОВИХ ІГОР У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ**

Сучасна система підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників орієнтована на формування фахівця, здатного ефективно діяти в умовах професійного іншомовного середовища. У процесі виконання службових обов'язків персонал Державної прикордонної служби України щоденно здійснює комунікацію з іноземними громадянами, представниками міжнародних організацій, суміжних прикордонних служб та правоохоронних органів інших держав. Це обумовлює необхідність формування високого рівня англomовної комунікативної компетентності, яка забезпечує успішне виконання професійних завдань під час прикордонного контролю.

Одним із найбільш ефективних методів професійно орієнтованого навчання іноземної мови є рольова гра. Вона моделює реальні ситуації службової діяльності та дозволяє курсантам використовувати англійську мову як інструмент професійного спілкування. На відміну від традиційних мовних вправ, рольова гра передбачає виконання конкретної професійної ролі, прийняття рішень, взаємодію з партнерами по спілкуванню та досягнення визначеної комунікативної мети.

Особливість рольових ігор полягає у створенні навчального середовища, максимально наближеного до реальних умов несення служби. Курсанти виконують ролі прикордонників, іноземних громадян, перекладачів, представників митної служби, співробітників правоохоронних органів або міжнародних організацій. Така організація навчальної діяльності сприяє інтеграції мовної, професійної та соціальної підготовки майбутніх офіцерів.

Найбільш ефективними є рольові ігри, побудовані на типових ситуаціях професійної діяльності. До них належать проходження паспортного контролю, перевірка проїзних документів, проведення прикордонного інтерв'ю, виявлення документів із ознаками підробки, оформлення відмови у пропуску через державний кордон, перевірка транспортних засобів, взаємодія з особами, які не володіють українською мовою, а також спільна робота з представниками суміжних служб. Такі сценарії дозволяють курсантам засвоювати професійну лексику в реальному комунікативному контексті, а не ізольовано від майбутньої діяльності.

Важливою перевагою рольових ігор є розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності. Під час виконання професійних ролей курсанти одночасно сприймають англomовне мовлення на слух, ставлять запитання, аргументують власні рішення, пояснюють процедури прикордонного контролю, читають службові документи та заповнюють відповідні форми. Таким чином формується комплексна іншомовна комунікативна компетентність, що відповідає реальним вимогам професійної діяльності офіцера-прикордонника.

Особливого значення рольові ігри набувають у розвитку професійного мислення. На відміну від традиційного відтворення готових мовленнєвих зразків, курсанти повинні аналізувати ситуацію, оцінювати ризики, прогнозувати можливі наслідки власних рішень і добирати найбільш доцільні мовленнєві стратегії. Наприклад, під час прикордонного інтерв'ю офіцер має не лише правильно сформулювати запитання англійською мовою, а й звернути увагу на логічність відповідей, поведінку співрозмовника та можливі ознаки ризику. Це сприяє одночасному розвитку мовної та професійної компетентностей.

Рольові ігри також створюють сприятливі умови для формування міжкультурної компетентності. Майбутні офіцери навчаються дотримуватися норм міжнародного мовленнєвого етикету, враховувати культурні особливості представників різних держав, використовувати ввічливі форми звертання, уникати комунікативних бар'єрів та ефективно вирішувати конфліктні ситуації. Здатність здійснювати професійне

спілкування з урахуванням міжкультурних особливостей є важливою складовою сучасної прикордонної служби.

Ефективність рольових ігор значною мірою залежить від їх методичної організації. Доцільно використовувати поетапне навчання: підготовчий етап (опрацювання професійної лексики та мовленнєвих моделей), основний етап (виконання рольової гри) та рефлексивний етап (аналіз результатів, самооцінювання та обговорення типових помилок). Такий підхід забезпечує поступове формування професійних умінь і сприяє розвитку автономності курсантів.

Важливим напрямом удосконалення рольових ігор є використання автентичних матеріалів. Паспортні документи, візи, посадкові талони, митні декларації, службові бланки, відеозаписи роботи міжнародних пунктів пропуску та рекомендації міжнародних організацій дозволяють максимально наблизити навчання до реальних умов професійної діяльності. Поєднання рольових ігор із цифровими технологіями, мультимедійними ресурсами та елементами штучного інтелекту відкриває нові можливості для створення інтерактивного професійного середовища.

Практика викладання іноземної мови свідчить, що рольові ігри позитивно впливають не лише на рівень мовної підготовки, а й на навчальну мотивацію курсантів. Виконання професійних ролей підвищує їхню активність, сприяє подоланню мовного бар'єра, розвиває впевненість у власних комунікативних можливостях та формує готовність використовувати англійську мову як інструмент професійної діяльності.

Отже, рольові ігри є одним із найбільш ефективних засобів формування англійської комунікативної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Їх використання забезпечує інтеграцію мовної та професійної підготовки, сприяє розвитку критичного мислення, міжкультурної компетентності, професійної мобільності та готовності до виконання службових завдань у міжнародному середовищі. Подальше вдосконалення методики використання рольових ігор у навчанні професійної англійської мови є перспективним напрямом розвитку військової педагогіки та професійної освіти.

УДК 378:614.253.52

Ковальчук Марія Петрівна
ORCID: 0009-0006-2407-572X
Кандидат медичних наук
Фаховий медико-фармацевтичний коледж

ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ БАКАЛАВРА З МЕДСЕСТРИНСТВА В РАКУРСІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Алергічні захворювання органів дихання залишаються однією з провідних причин інвалідності з дитинства та смертності, що підкреслює необхідність спрямувати практичний клінічний пошук для визначення факторів ризику розвитку, що їх формує, проведення раннього втручання та подальшого менеджменту. Мета – визначення ймовірних факторів ризику розвитку алергічних захворювань органів дихання у населення на первинній ланці медико-санітарної допомоги (ПМСД) на основі проведення медсестринського процесу. Матеріали та методи – у роботі використовували науковий системний метод надання медичної допомоги населенню – медсестринський процес, який складається з 5 етапів: збір даних, обстеження, медсестринська діагностика, визначення потреб пацієнта, планування втручань, реалізація плану втручань, оцінка результатів. Результати – було виявлено, проаналізовано та клінічно обґрунтовано медико-соціальні фактори ризику, що ймовірно формують алергічні захворювання органів дихання, а саме бронхіальну астму у дітей з попереднього наукового дослідження [5, 6, 11], що дало змогу провести екстраполяцію на продовження виявлених закономірностей в клінічній практиці. Досліджено причинно-значущий фактор алергену пилку рослин і дерев, необхідно враховувати концентрацію пилку в атмосферному повітрі, як підтвердження алергічних захворювань органів дихання у діагностичному процесі. Від вираженості концентрації пилку в атмосферному повітрі залежить сенсibiliзація дитячого організму пилковими алергенами [6, 11]. Результати цього дослідження спрямовані на покращення якості охорони здоров'я у сфері

сімейної медицини на первинній ланці медичної допомоги населенню. Висновки – бакалавр з медсестринства відіграє ключову роль у виявленні факторів ризику розвитку алергічних захворювань, органів дихання дитячого та дорослого населення на первинній ланці медичного обслуговування на основі проведеного медсестринського процесу, формування донозологічного наспорта конкретного хворого з проявами алергічної патології органів дихання, проведення раннього втручання обслуговування та організацію профілактики. Подальша практична робота бакалавра з медсестринства буде сприяти вирішенню глобальних викликів у медицині – боротьбі з неінфекційними захворюваннями органів дихання на сімейній дільниці. Ключові слова: фактори ризику, медсестринський процес, сімейна дільниця, органи дихання, бронхіальна астма.

На сучасному етапі розвитку медичної освіти відбувається інтеграція в загальноєвропейській освітній простір. Сучасні виклики охорони здоров'я, цифровізація системи охорони здоров'я, розширення функцій в наданні медичних послуг, підготовки компетентнісних медичних працівників, як лікарів, так і бакалаврів з медсестринства потребують створення нових підходів до їх вирішення.

Опираючись на світовий досвід в країнах Європи і Америки в питаннях надання кваліфікованої медичної допомоги населенню на первинній ланці медико-санітарної допомоги (ПМСД) бакалавром з медсестринства, потрібно перейняти їх досвід. Це питання в розширених функціях та перерозподілу обов'язків між лікарем та бакалавром з медсестринства. Запровадження розширеної ролі медичного брата, медичної сестри в структурі ПМСД дасть змогу більш доцільного використання трудових ресурсів для покращення рівня якості надання кваліфікованої медичної допомоги, медичних послуг населенню [1, 9, 12, 13].

Визначення ймовірних факторів ризику розвитку алергічних захворювань органів дихання у населення на первинній ланці медико-санітарної допомоги (ПМСД) на основі проведення медсестринського процесу бакалавром з медсестринства та розширення їх професійних компетенцій на сімейній дільниці.

В сучасному ракурсі професійного навчання і клінічної підготовки медсестринства, необхідно доповнити навчальні плани із розширенням освітніх компонентів, які забезпечать підготовку компетентнісного медичного фахівця для сучасних викликів суспільства та галузі.

У багатьох країнах світу для поліпшення якості та ефективності системи охорони здоров'я запровадили та розвинули практику медичних сестер з розширеними повноваженнями ANP (advanced nurse practice). Міжнародна рада медсестер (ICN) визначає медичних сестер з розширеними повноваженнями, як «сертифікованих медсестер», які набули експертної бази знань, складних навичок в прийнятті рішень та клінічних компетенцій для розширеної практики, характеристики якої визначаються контекстом та / або країною, в якій він / вона має повноваження для здійснення практики [9, 10, 13, 14].

Медична сестра, медичний брат з розширеними повноваженнями повинні поєднувати клінічний досвід в розпізнаванні захворювань, сучасні методи діагностики та лікування, включаючи призначення ліків, а також принципи первинної і вторинної профілактики та методи і заходи управління здоров'ям. Для таких компетенцій необхідно поглибити освітній процес професійної підготовки, розширити сферу повноважень, розширення рамок медсестринства.

Важливою запорукою успішного розширення ролі медсестер є забезпечення відповідності їхньої освіти тим функціям, які на них планується покласти [3, 4, 7, 8]. В контексті розширених функцій бакалавра з медсестринства акцентуємо на проведенні мед сестринського процесу в клінічних і організаційних питаннях медичного обслуговування населення на сімейній дільниці з питань раннього виявлення факторів ризику розвитку алергічних захворювань, а саме, алергічних захворювань органів дихання у дітей [4, 8, 9, 10].

Медсестринський процес стане фундаментальним етапом в питаннях виявлення пацієнтів з ознаками алергічної патології та визначить подальшу стратегію їх догляду, як лікарем так і медичною сестрою. Етапи медсестринського процесу:

I – медсестринське обстеження (скарги пацієнта, анамнестичні дані, об'єктивно);

II – медсестринська діагностика (перераховані медсестринські діагнози – ознаки захворювання, на які медична сестра може впливати, надавати допомогу пацієнтові в межах своєї компетенції);

III – планування медсестринських втручань за схемою:

- підготовка пацієнта та взяття біологічного матеріалу для лабораторних досліджень;
- підготовка пацієнта до інструментальних методів обстеження;
- спостереження за пацієнтом і вирішення його дійсних проблем;
- виконання призначень лікаря;
- вирішення супутніх проблем і потреб пацієнта;
- навчання пацієнта та його оточення само- та взаємодогляду.

IV – реалізація плану медсестринських втручань, в якому розшифровуються всі пункти III етапу.

V – оцінювання результатів медсестринських втручань та їх корекція.

В кінцевому етапі медсестринського процесу є оцінка якості, оцінка ефективності реалізованого плану медсестринських втручань, щоб досягти бажаних результатів .

Бакалавр з медсестринства на основі пацієнт-орієнтованої персоналізованої медицини вибудовує свій компетентнісний професійний підхід виявлення факторів ризику розвитку алергічних захворювань органів дихання – донозологічна діагностика – на основі формування і проведення етапів медсестринського процесу в розпізнаванні певної патології. Результати цього дослідження спрямовані на покращення якості охорони здоров'я у сфері сімейної медицини на первинній ланці медичної допомоги населенню для інтеграції та координації медичної допомоги.

Найважливішою ланкою визначення ранніх факторів ризику розвитку алергічних захворювань і надання первинного лікування та проведення профілактичних заходів повинна стати первинна ланка медичного обслуговування дорослого і дитячого населення. Медична сестра / медичний брат на основі етапів медсестринського процесу формує фактори ризику розвитку алергічних захворювань органів дихання в пацієнтів.

Виходячи з визначення експертів ВООЗ, що прогрес у справі покращення здоров'я лежить в області профілактики, а не лікування, важливими є вдосконалення медико-організаційних заходів, спрямованих на визначення контингенту дітей по ризику розвитку алергічних захворювань та БА у дітей на основі проведеного компетентнісного медсестринського процесу для своєчасного проведення профілактичних заходів та превентивного лікування. Бакалавр з медсестринства вибудовує свій професійний підхід виявлення факторів ризику розвитку алергічних захворювань, а особливо алергічних захворювань органів дихання, на основі формування і проведення етапів медсестринського процесу в розпізнаванні певної патології. Кожен етап має свої особливості та вимагає від медичної сестри професійних знань, навичок та вміння приймати обґрунтоване клінічне рішення, яке відповідає професійним компетенціям.

Фахівець з медсестринства сумісно із сімейним лікарем проводить послугу раннього втручання виявлення факторів ризику розвитку певних захворювань, дотримуючись таких принципів: забезпечення інтересів дитини, сімейно-центровості, професійного партнерства, конфіденційності, мультидисциплінарності. Медична сестра вносить відповідні дані до форми первинної облікової документації № 025/О «Медична карта амбулаторного хворого», затвердженого наказом МОЗ України № 110 від 14.02.20212 р.

Саме раннє виявлення ризиків та проведення превентивних заходів й превентивного лікування дозволяє запобігти розвитку хвороби.

Одним із важливих міжнародних документів у сфері медсестринства є Мюнхенська декларація ВООЗ 2000 року, яка визначає необхідність кроків держав – членів ВООЗ Європейського регіону в напрямі підтримки програм та послуг сімейно-орієнтованого медсестринства в громаді, посилення ролі медсестер у громадському здоров'ї. Сприяти зростанню здорових сімей впродовж всього життя, надаючи їм підтримку та заохочуючи їх до активної участі в процесі життя, до переймання на себе певної відповідальності за власне здоров'я [12, 13, 14].

Висновки. Бакалавр з медсестринства передвищої та вищої освіти відіграє ключову роль у виявленні факторів ризику розвитку алергічних захворювань, органів дихання дитячого та дорослого населення на первинній ланці медичного обслуговування на основі проведеного медсестринського процесу, формування донозологічного паспорта конкретного хворого з проявами алергічної патології органів дихання, проведення раннього втручання обслуговування та організацію профілактики в запобіганні виникнення алергічних

ERNST LORTIKYAN INTERNATIONAL SCIENTIFIC PROJECT
"GLOBAL CREATIVE IDEAS FORUM"
SCIENTIFIC CONFERENCE-FORUM "UNITED PERSPECTIVES 24/7"

захворювань органів дихання, організацію подальшого менеджменту пацієнтів з відповідною патологією для покращення якості життя пацієнта, покращання громадського здоров'я.

Включити в освітній процес підготовки молодших бакалаврів з медсестринства та бакалаврів з вищою освітою розширені професійні компетентності в питаннях раннього виявлення факторів ризику розвитку соціально значимих неінфекційних захворювань на сімейній дільниці.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження мають бути спрямовані на масштабне клінічне тестування та валідацію запропонованого скринінгу виявлення алергічних захворювань органів дихання у різних категорій населення, формування донозологічного паспорта за допомогою проведення медсестринського процесу на первинній ланці медико-санітарної допомоги. Подальші дослідження мають зосередитися на глибшій ідентифікації бар'єрів та чинників, що впливають на інтеграцію й координацію послуг як на рівні окремих закладів та міжінституційних мереж, так і на системному рівні. Такі наукові кроки здатні забезпечити доказову базу для розробки ефективних управлінських рішень, спрямованих на підвищення доступності, результативності та стійкості персоналізованої, пацієнт – орієнтованої медичної допомоги з питань виявлення алергічних захворювань органів дихання на ранніх стадіях формування та подальшого раннього втручання і відповідного медичного менеджменту конкретного хворого з певною патологією.

Подальша практична робота бакалаврів з медсестринства буде сприяти вирішенню глобальних викликів у медицині – боротьбі з неінфекційними захворюваннями органів дихання на первинній ланці медико-санітарної допомоги.

1. Bohdan D, Kachurets M, Sasina Ya, Stepurko T, Shvab M. Rol i обовiazky medsestry na PMD v Ukraini. Rezultaty doslidzhennia. Ukraino – shveitsarskyi proekt "Rozvytok medychnoi osvity" [Internet]. 2022 [tsytovano 2025 Hrud 03]. 128 s. Dostupno: <https://mededu.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/report-web.pdf>.
2. Artiukh A, pidhot. Hlobalna stratehiia z likuvannia i profilaktyky bronkhialnoi astmy. Stysle reziume zmin HINA 2023. Klin. imunolohiia. Alerholohiia. Infektolohiia. 2023;(5-6):22-8.
3. Dubyna O. Zminy do kvalifikatsiinykh kharakterystyk medychnykh sester vid 5 hrudnia 2024 roku. Dovidnyk holovnoi medychnoi sestry [Internet]. 2025 [tsytovano 2025 Hrud 01];(1):20-7. Dostupno: <https://emedsestra.expertus.com.ua/10020743>.
4. Katamnesticzne sposterezhennta ditei u Prohrami medychnykh harantii. Global Medical Knowledge Allians [Internet]. [tsytovano 2025 Hrud 01];(1):20-7. Dostupno: <https://gmKa.org>.
5. Kovalchuk MP. Formuvannia suchasnoho hlobalnoho svitohliadu medychnoho pratsivnyka v zakladakh vyshchoi osvity. In: Proceedings of the scientific and pedagogical internship; 2024 Jul 29-Sept 08; Wloclawek. Wloclawek: Cuiavian University in Wloclawek. p. 51-6.
6. Kovalchuk MP. Naukove obgruntuvannia zakhodiv profilaktyky nehatyvnoho vplyvu atmosferneho povitria na zakhvoriuvanist bronkhialnoiu astmoiu ditei m. Kyieva [avtoreferat]. Kyiv: Derzh. ustanova "In-t hromadskoho zdorovia im. O. M. Marzieieva NAMN Ukrainy; 2021. 20 s.
7. Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 223 << medsestrynstvo >> dlia persoho (bakalavrskoho) rinvnia vyshchoi osvity: nakaz MON Ukrainy № 1344 vid 05.12.2018 r. [Internet]. [tsytovano 2025 Lystop 21]. Dostupno: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/09.07.2024/223-Medsestrynstvo-bakalavr-zminy-973.vid.09.07.2024.pdf>.
8. Pro zatverdzhennia Poriadku rannoho vyavlennia u ditei porushen rozvytku abo ryzyku yikh vynykennia i svoiechasnoho napravlennta simej z ditmy do nadavachiv posluhy rannoho vtruchannia dlia otrymmanna takoi posluhy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1392 vid 27.12.2023 r. [Internet]. [tsytovano 2025 Lystop 23]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2023-%D0%BF#Text>.
9. World Health Organizatson. Rozvytok medsestrynstva na rinvni pervynnoi medychnoi dopomohy v Ukraini [Internet]. WHO/EURO:2021-2834-42592-61942 [tsytovano 2025 Lystop 19]. 38 s. Dostupno: <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/21bcde3c-6386-4029-81cb-ebc8db2ac0a9/content>.
10. Stepurko T, Korolenko O, Ihnashchuk O, Barska Yu, Dunaievskia Yu, Raab M, uklad. Otsiniuvannia osvitnoho seredovyssha studentiv – medykiv i medychnykh sester u zakladakh vyshchoi medychnoi osvity v Ukraini . Ukraino – shveitsarskyi proekt "Rozvytok medychnoi nauky". [Internet]. 2019. [tsytovano 2025 Lystop 19]. 61 s. Dostupno: https://mededu.org.ua/wp-content/uploads/2021/05/%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-DREEM-for-web_new3.pdf.
11. Turos OI, Kovalchuk MP. Scientific substantiation of preventive measures for children with bronchial asthma. Akt. problemy suchas. medytsyny: Visn. Ukr. med. stomatol. akad. 2020;20(3):118-23. doi: 10.31718/2077-1096.20.3.118.
12. Baker C, Cary AH, Da Conceicao Bento M. Global standards for professional nursing education: The time is now. J Prof Nurs. 2021 Jan-Feb;37(1):86-92. doi: 10.1016/j.profnurs.2020.10.001.
13. Rafferty AM, Busse R, Zander-Jentsch B, Sermeus W, Bruynee IL, eds. Strengthening health systems through nursing: Evidence from 14 European countries . European Observatory on Health Systems and Policies. [Internet]. 2019. [cited 2025 Nov 11]. 163 p. Available form: <https://repisalud.isciii.es/rest/api/core/bitstreams/066400a7-d345-47c6-bc10-c553e9c0f256/content>.
14. World Health Organization. The Munich declaration Nurses and midwives: a force for health. NT Research. 2000;5(4):315. doi:10.1177/13614096000500417

DOI: 10.61718/cross2026_03_02

УДК 004.8

Шумілова Катерина Володимирівна

ORCID: 0000-0003-1222-3730

Доктор філософії (PhD), доцент

Доцент кафедри технічної експлуатації флоту

Національний університет «Одеська морська академія»

Шумілов Дмитро Ігорович

ORCID: 0009-0009-6242-8620

Аспірант, магістр судноводіння

Штурман далекого плавання

Національний університет «Одеська морська академія»

**РИЗИКИ ТА ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Генеративний штучний інтелект (ШІ) відкриває величезні можливості в освітній сфері, але водночас руйнує звичні формати навчання, а його вплив має подвійний характер, як негативний так і позитивний. В дослідженні проаналізовано основні проблеми та виклики використання ШІ в сучасній освіті. Виявлено вплив ШІ на критичне мислення, створення неправдивих фактів в процесі генерації даних, некоректність оцінювання та плагіат. Розглянуто питання ризиків під час роботи з ШІ, важливості персоналізованого навчання, дотримання принципів академічної доброчесності, прозорості систем ШІ та індивідуального розуміння ключових етичних вразливостей. Визначено п'ять найважливіших наслідків використання ШІ і запропоновано стратегію пом'якшення ризиків. Ключові слова: штучний інтелект, освіта і цифрові технології, інтелектуальний пошук, смарт-технології в освітньому процесі, фальсифікація дослідницьких даних, академічна доброчесність в освітньому середовищі, освітня екосистема.

**RISKS AND ETHICAL ISSUES OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE
IN THE ACADEMIC ENVIRONMENT**

Generative artificial intelligence (AI) opens up significant opportunities in the field of education, but at the same time disrupts traditional learning formats, and its impact is twofold – both negative and positive. This research analyzes the main problems and challenges associated with the use of AI in modern education. It identifies the impact of AI on critical thinking, the generation of false data, inaccuracies in assessment and plagiarism. The research examines the risks associated with working with AI, the importance of personalized learning, adherence to the principles of academic integrity, the transparency of AI systems, and an individual understanding of key ethical vulnerabilities. It identifies the five most significant consequences of AI use and proposes a strategy for mitigating these risks. Keywords: artificial intelligence, education and digital technologies, intelligent search, smart technologies in the educational process, research data fabrication, academic integrity in the educational environment, educational ecosystem.

Вступ. Розвиток сучасних цифрових технологій вплинув на глобальну економіку світу завдяки впровадженню штучного інтелекту (ШІ), який змінив освіту, бізнес та всі сфери життя людини. Наприклад, у судноплавній галузі це забезпечило перехід від паперової обробки документів до електронної, що покращило адміністративні процеси і скоротило кількість помилок, а також прискорило обробку морських документів (коносаменти і митні декларації) [1]. Також найпомітнішими тенденціями цифровізації судноплавства стали смарт-технології захисту, які будуть здатні контролювати всі системи судна, «зелені» технології збереження екологічності навколишнього середовища та поява безекіпажних суден, які контролюються ШІ [2].

Генеративний ШІ змінив сучасний освітній процес в університетах, оскільки він може за лічені секунди створювати есе, перекладати тексти, розв'язувати задачі з програмування або аналізувати та узагальнювати наукові статті [3]. Така ефективність ШІ змінює підхід до створення та оцінювання академічних робіт студентів і викладачів. Проте текст, згенерований ШІ, може розмивати межу між власними міркуваннями користувача та

автоматизованим результатом. У зв'язку з цим виникають питання щодо авторства та оригінальності університетських академічних робіт.

Штучний інтелект здатний фальсифікувати дослідницькі дані, вигадувати цитати, джерела або створювати цілком вигадані набори даних, які на першій погляд виглядають правдоподібно. Це підриває довіру до науки.

Постановка проблеми. Проблема використання ШІ полягає у тому, що надмірна залежність студентів і викладачів від інструментів ШІ може послабити критичне мислення та розвиток оригінального мислення, оскільки автентичність стає складнішою для перевірки, а цілісність робіт стає вразливішою, і університети досі навчаються вирішувати ці проблеми. Тому потрібно чітко розуміти, де закінчується етичне використання і починається академічна недобросесність.

Методи дослідження. У контексті представленого дослідження використання ШІ в освіті використана експертна оцінка, як метод отримання якісних даних та прийняття рішень на основі аналізу офіційних вітчизняних та іноземних джерел, які включають думки, досвід та інтуїцію кваліфікованих фахівців (експертів) у галузі освіти та ШІ, а саме: аудит алгоритмів та оцінка методичної цінності ШІ-платформ досвідченими педагогами; етична експертиза, як перевірка систем на упередженість фахівцями галузі інформаційних технологій; перевірка безпеки даних та відповідність освітнім стандартам; валідація авторами дослідження контенту, з виконанням аналізу матеріалів, що генеруються ШІ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Етичне використання ШІ* може сприяти навчанню, коли генеративні інструменти допомагають у уточненні концепцій, викладі аргументів або поліпшенні структури речень. При цьому користувач ШІ (студент, викладач), як і раніше, несе відповідальність за визначення напрямку інтелектуальної діяльності. *Неетичне використання ШІ* може кваліфікуватися як академічне порушення, якщо робота, створена за допомогою ШІ, замінює індивідуальне мислення та подається як власний результат виконання завдання чи дослідження.

Важливо відзначити суттєву різницю між використанням ШІ для генерування ідей та поданням результатів роботи ШІ як результатів створення власної роботи. У цьому контексті приховування факту використання суттєвої допомоги з боку ШІ для виконання студентом значного обсягу завдання або створення викладачем наукової роботи – є спотворенням фактів, пов'язаних з етичними проблемами використання ШІ в університетському академічному середовищі [4-5]. Багато користувачів ШІ мають труднощі з розумінням правил цитування та зазначення джерел, які залишаються основними вимогами при створенні академічної роботи. Системи ШІ можуть генерувати сфабриковані та упереджені твердження, переконливий текст, при цьому формуючи помилкові дані та неіснуючі наукові джерела.

Принцип академічної добросесності ґрунтується на відображенні індивідуального розуміння та судження щодо представлені роботи у поєднанні з докладеними особистими зусиллями.

Оскільки ШІ розвивається, часто швидше, ніж системи, призначені для його виявлення, то помилкові спрацювання можуть спричинити серйозну проблему з визначенням автентичності робіт, автори яких почуватимуться звинуваченими у плагіаті. При цьому викладачі відчувають невпевненість у надійності генеративних інструментів, оскільки традиційні методи виявлення плагіату, які порівнюють текст з існуючими джерелами, стають менш ефективними в умовах появи контенту, згенерованого ШІ, який може бути технічно оригінальним, але не є справді авторським [6-8]. Водночас сучасна вузька модель академічної добросесності у сфері генеративного ШІ залежить від певних обмежень для інструментів виявлення на основі ШІ, таких як:

- значні похибки;
- хибні спрацювання, які можуть призвести до помилкових звинувачень на адресу студентів або викладачів;
- швидкий розвиток моделі ШІ, що випереджає оновлення систем виявлення;
- нездатність відрізнити мозковий штурм від справжнього авторства;
- неоднозначність метаданих, що ускладнює збір доказів.

Визначити академічну добросесність студента чи викладача шляхом виявлення порушень за таких обмежених можливостей інструментів ШІ буде досить складно, оскільки результати, згенеровані за допомогою ШІ можуть імітувати докази, не надаючи або фабруючи дослідницькі дані, які здаються статистично обґрунтованими, але не мають реального практичного застосування.

Існує також **проблема прозорості систем ШІ**, оскільки багато інструментів не показують, як вони доходять того чи іншого висновку, що ускладнює наукове обґрунтування.

Однак ШІ може зміцнити академічну доброчесність, використовуючи аналітику для виявлення студентів, які відстають у навчанні, надавати репетиторську підтримку в навчанні, допомагаючи студентам освоювати складний матеріал, при цьому не виконуючи за них усю роботу. Структурована допомога та відповідальне використання ШІ можуть підвищити прозорість і зміцнити освітню систему, коли студенти розумітимуть, що дозволено, їхня тривожність знизиться і зменшиться тиск, який часто призводить до списування. Отже, збалансований підхід до використання інструментів ШІ може як послабити, так і сприяти дотриманню принципів академічної доброчесності й залежить від політики університету, методики викладання та принципів регулювання [9-12].

Виклад основного матеріалу дослідження. До позитивного впливу ШІ на освітній процес університету можна віднести наступне: індивідуальне навчання студента з урахуванням конкретних прогалин у знаннях (персоналізований освітній досвід); системи раннього попередження, що виявляють фактори ризику в академічному середовищі університету; академічна підтримка, заснована на поетапному розвитку навичок; прискорення досліджень (швидка обробка даних та розпізнавання образів); допомога у написанні текстів (рекомендації щодо поглибленої граматики, стилю та оформлення); комплексний аналіз (складне обчислювальне моделювання); інструменти інтелектуальної оцінки (динамічні методології оцінки); платформи для спільної роботи в галузі ШІ (вдосконалене середовище для досліджень та навчання). При цьому слід зазначити певні **ризиків під час роботи з ШІ** (табл. 1), пов'язані із забезпеченням академічної доброчесності, а також стратегії їхнього пом'якшення.

Таблиця 1

Ризики використання ШІ – потенційний плагіат, зниження критичного мислення та проблеми з достовірною оцінкою [13]

Ризики	Стратегія пом'якшення наслідків
Плагіат	Чіткі рекомендації щодо використання ШІ
Зниження рівня критичного мислення	Заохочуйте самостійне мислення та оригінальний аналіз
Проблеми об'єктивної оцінки	Розвиток навичок та відповідальне використання ШІ
Алгоритмічна упередженість	Постійна оцінка інструментів штучного інтелекту
Питання конфіденційності	Чіткі правила використання та захисту даних

Заходи з управління ризиками [14] при роботі з ШІ починаються з функції «Планування та проектування» в контексті застосування і здійснюються протягом усього життєвого циклу системи ШІ. Для класифікації систем ШІ відповідно до Рамкової програми ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) кругова діаграма на рис. 1 розкладена за відповідними рівнями [14]. Учасники ШІ у вимірі «Модель ШІ» розподілені на тих, хто створює та використовує моделі та відокремлені від тих, хто верифікує та валідує моделі.

Рис. 1. Кругова діаграма життєвого циклу та ключових вимірів системи ШІ [14]

Пояснення до рис. 1:

1. **центральне коло:** люди та планета (People and Planet);
2. **внутрішнє кільце:** ключові виміри системи ШІ:
 - ✓ контекст застосування (Application Context);
 - ✓ дані та вхідні дані (Data and Input);
 - ✓ модель ШІ (AI Model);
 - ✓ завдання та результат (Task and Output);
3. **зовнішнє кільце:** етапи життєвого циклу ШІ:
 - ✓ планування та проєктування (Plan and Design);
 - ✓ збір та обробка даних (Collect and process data);
 - ✓ створення та використання моделі (Build and use model);
 - ✓ верифікація та валідація (Verify and validate);
 - ✓ розгортання та використання (Deploy and Use);
 - ✓ експлуатація та моніторинг (Operate and Monitor).

Успішне управління ризиками залежить від почуття колективної відповідальності серед учасників ШІ (рис. 2) і враховує Рамки управління ризиками ШІ (AI RMF, Artificial Intelligence Risk Management Framework) [14]. Такий стандартизований підхід допомагає компаніям і організаціям мінімізувати потенційні загрози від ШІ, шляхом виявлення, аналізу та пом'якшення потенційних загроз. Слід зазначити, що, при розробці політик управління ризиками ШІ в Україні еталоном вважається фреймворк від Національного інституту стандартів і технологій США (NIST, National Institute of Standards and Technology) [15].

	1	2	3	4	5	6	7
Ключові Виміри	Контекст Застосування	Дані та Вхідні Дані	Модель ШІ	Модель ШІ	Завдання та Вихідні Дані	Контекст Застосування	Люди та Планета
Етап життєвого Циклу	Планування та Дизайн	Збір та Обробка Даних	Створення та Використання Моделі	Перевірка та Валідація	Розгортання та Використання	Експлуатація та Моніторинг	Використання або Вплив на
TEVV	TEVV включає аудит та оцінку впливу	TEVV включає внутрішню та зовнішню валідацію	TEVV включає тестування моделі	TEVV включає тестування моделі	TEVV включає інтеграцію, тестування на відповідність та валідацію	TEVV включає аудит та оцінку впливу	TEVV включає аудит та оцінку впливу
Діяльність	Сформулювати та задокументувати концепцію та цілі системи, основні припущення та контекст у світлі юридичних та нормативних вимог та етичних міркувань.	Збір, перевірка та очищення даних, а також документування метаданих та характеристик набору даних у світлі цілей, юридичних та етичних міркувань.	Створення або вибір алгоритмів; навчання моделей	Перевірка та валідація, калібрування та інтерпретація результатів моделі	Пілотування, перевірка сумісності із застарілими системами, перевірка нормативної відповідності, управління організаційними змінами та оцінка користувальницького досвіду	Експлуатація системи ШІ та постійна оцінка її рекомендацій та впливів (як запланованих, так і непланованих) у світлі цілей, юридичних та нормативних вимог та етичних міркувань.	Використання системи/технології; моніторинг та оцінка впливів; пом'якшення впливів, що викликають занепокоєння (well-being); захист прав
Типові Учасники	Оператори та користувачі системи; галузеві експерти, ШІ-дизайнери; оцінювачі впливу; TEVV експерти; продуктові менеджери; експерти з комплаєнсу; аудиторі; експерти з управління; організаційний менеджмент; керівництво C-suite; постраждалі особи/ громади; оцінювачі.	Data scientists (фахівці з аналізу даних); інженери даних; постачальники даних; галузеві експерти; соціокультурні аналітики; експерти з людського фактора; TEVV експерти.	Моделювальники; інженери моделей; data scientists (фахівці з аналізу даних); галузеві експерти; консультанти соціокультурних аналітиків, знайомих із контекстом застосування, та TEVV експерти.	Системні інтегратори; розробники; системні інженери; інженери програмного забезпечення; галузеві експерти; експерти із закупівель; сторони зацікавлені (third-party); керівництво C-suite; з консультативними експертами з людського фактора, соціокультурних аналітиків, експертів з управління, TEVV	Системні інтегратори; розробники; системні інженери; інженери програмного забезпечення; галузеві експерти; експерти із закупівель; сторони зацікавлені (third-party); керівництво C-suite; з консультативними експертами з людського фактора, соціокультурних аналітиків, експертів з управління, TEVV	Оператори, кінцеві користувачі та практики системи; галузеві експерти; ШІ-дизайнери; оцінювачі впливу; TEVV експерти; системні спонсори; продуктові менеджери; експерти з комплаєнсу; аудиторі; експерти з управління; організаційний менеджмент; постраждалі особи/ громади; оцінювачі.	Кінцеві користувачі, оператори та практики постраждалих осіб/громади; широка громадськість, політики; організації зі стандартизації; торгові асоціації; адвокатські групи; екологічні групи; організації громадянського суспільства; дослідники.

Рис. 2. Учасники ШІ на різних етапах життєвого циклу ШІ [2] (переклад тексту рисунку українською мовою створено з використанням ШІ Gemini)

До найважливіших аспектів забезпечення академічної доброчесності при використанні ШІ в університеті належать:

- *прозоре використання III*: чіткі інституційні настанови щодо впровадження інструментів III;
- *критична оцінка*: заохочення незалежного мислення та оригінального аналізу;
- *розвиток навичок*: навчання відповідальному використанню III.

Для простішого розуміння переваг використання та некоректної роботи III на рис. 2, 3 і 4 представлено приклад застосування генеративного III GEMINI від Google, де він помилково змінив структурні елементи схеми.

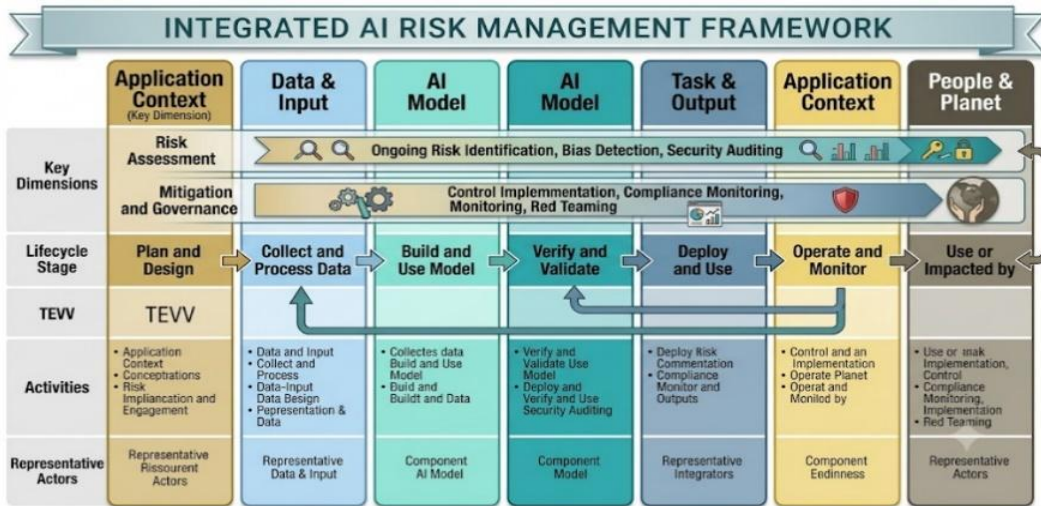

Рис. 3. Штучний інтелект змінив рис. 2, додавши зайві елементи, перевантаживши класичний стиль зображення, у відповідь на запит «зробити текст більш чітким та контрастним» (створено з використанням III Gemini)

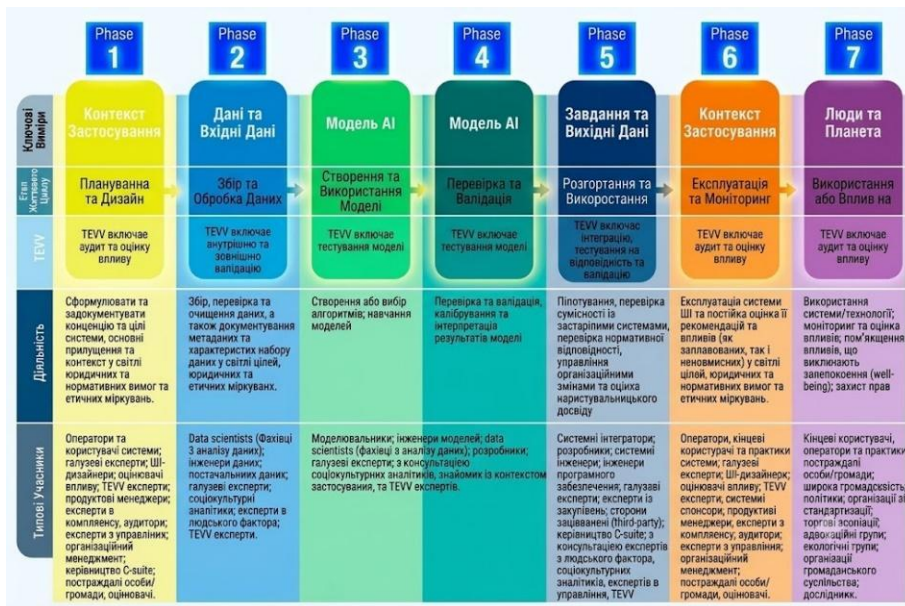

Рис. 4. Штучний інтелект змінив кольоровий формат рис. [2] у відповідь на запит «змінити кольори», але помилково додав в блоках № 1-7 слово «Phase» (створено з використанням III Gemini)

Штучний інтелект несе в собі багатогранні етичні ризики, які виникають через здатність ШІ генерувати контент, аналізувати дані та потенційно замінювати процеси критичного мислення людини [16].

До числа критичних етичних вразливостей належать:

- *права інтелектуальної власності*: розмиті межі між контентом, створеним ШІ та контентом, створеним людиною;
- *алгоритмічна упередженість*: потенційні системні упередження, закладені в інструментах ШІ;
- *проблеми конфіденційності*: ризик несанкціонованого збору та аналізу даних.

Виділимо ключові аспекти етичного впровадження ШІ в освітній процес університету:

- *прозорі керівні принципи*: чіткі інституційні правила (*політика*) використання інструментів ШІ;
- *безперервна освіта*: навчання студентів і викладачів відповідальному використанню ШІ;
- *постійна оцінка*: регулярна оцінка інструментів ШІ на предмет потенційних спотворень;
- *навички критичного мислення*: акцент на аналітичних здібностях людини;
- *технологічна грамотність*: розвиток глибокого розуміння можливостей та обмежень ШІ.

Метод експертної оцінки в контексті проведеного дослідження ризиків етичного використання ШІ включив валідацію контенту на основі аналізу матеріалів, що генеруються ШІ GEMINI від Google (переклад тексту та зміна кольорового формату рисунку) на предмет точності та відсутності «галюцинацій».

На підставі проведеного в роботі аналізу ШІ визначимо *п'ять найважливіших наслідків використання ШІ* в академічному середовищі:

1) атрофія критичного мислення: студенти доручають ШІ пошук відповідей, виконання завдань, розв'язання задач, написання рефератів та есе. Це позбавляє їх процесу самостійного аналізу, логічних міркувань та формування власних висновків;

2) неправдиві факти: ШІ часто генерує вигадані наукові дані, джерела, дати та цитати. Студенти та викладачі без належного досвіду сприймають цю інформацію як достовірну, що призводить до некоректного виконання завдань, наукових досліджень та засвоєння хибних знань;

3) проблема оцінювання та плагіат: стандарти перевірки знань застаріли. Традиційні домашні завдання втратили сенс, оскільки детектори ШІ-текстів працюють неточно і часто видають хибно-позитивні результати;

4) цифрова нерівність: не всі мають доступ до передових, платних і найточніших моделей ШІ. Це збільшує розрив у якості освіти між заможними та малозабезпеченими студентами і викладачами;

5) втрата соціальних навичок: надмірна взаємодія з віртуальними репетиторами знижує рівень живого спілкування з викладачами та одногрупниками університету, що негативно впливає на командну роботу та емоційний інтелект.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Складність етичних аспектів ШІ вимагає спільного підходу, в якому беруть участь студенти, викладачі, дослідники, а також фахівці з етики та цифрових технологій. Університети повинні розробити гнучкі, але суворі рамки, які враховують технологічні інновації, зберігаючи при цьому фундаментальні наукові цінності оригінальності, інтелектуальної чесності та критичного мислення. Для вирішення цих етичних проблем потрібне глибоке розуміння, яке розглядає ШІ як потужний інструмент для вдосконалення, а не як заміну людським інтелектуальним здібностям [17-18].

Університети повинні розглядати ШІ як інструмент співпраці, що вимагає ретельного управління та прагнути до створення *освітньої екосистеми*, в якій інструменти ШІ гармонійно співіснують з академічною доброчесністю [19-20], для збереження основних цінностей інтелектуального пошуку та оригінального мислення студентів і викладачів.

Перспективою подальшого дослідження ШІ може бути використання методу Делфі, який базується на багаторівневому анкетуванні експертів галузей освіти та цифрових технологій для формування консенсусу щодо майбутнього застосування ШІ в академічному середовищі [21-25].

1. Шумілова К. В. Концепція інтеграції штучного інтелекту та людських когнітивних здібностей в сучасну освіту галузі морської інженерії. Abstracts of XXII International Scientific and Practical Conference. Krakow, June 01-03, 2026, Poland. Pp. 43-48. URL: <https://sur1.li/odxhej>
2. Шумілова К. В., Шумілов Д. І. Тенденції цифровізації в ракурсі управління технологічними процесами складних систем морського судна. Матеріали науково-технічної конференції «Морський та річковий флот: експлуатація і ремонт», 19-20 березня 2026 р. – Одеса: НУОМА, 2026. – С. 21-25. <http://onma.edu.ua/wp-content/uploads/2026/05/Materialy-konferentsii-NNII-19-20.03.2026.pdf>

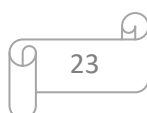
3. Bertram Gallant, T., & Rettinger, D. (2025). Teaching for Integrity in the Age of Generative Artificial Intelligence. *Change: The Magazine of Higher Learning*, 57(6), 31–37. <https://doi.org/10.1080/00091383.2025.2568354>
4. Ячмень, Б. (2025). Впровадження інструментів ШІ у вищу школу: аналіз вітчизняного та іноземного досвіду. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти, (24), 430–441. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.24.2025.351007>
5. Мелешенко Ольга Олегівна, & Радченко Олена Іванівна. (2025). Академічна доброчесність у контексті використання інструментів штучного інтелекту для формування письмової компетентності здобувачів вищої освіти. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17088356>
6. Balalle, H., & Pannilage, S. (2025). Reassessing Academic Integrity in the Age of AI: A Systematic Literature Review on AI and Academic Integrity. *Social Sciences & Humanities Open*, 11, Article ID: 101299. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2025.101299>
7. Academic Integrity in the Context of AI. URL: <https://www.colorado.edu/center/teaching-learning/technology-ai/teaching-learning-ai-ai-academic-integrity/academic-integrity-context-ai>
8. How Does AI Affect Academic Integrity? URL: <https://www.apporto.com/how-does-ai-affect-academic-integrity>
9. Bertram Gallant, T., Davis, M., & Khan, Z. R. (2026). *Academic Integrity in the Age of AI*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Generative Artificial Intelligence. URL: <https://www2.education.vic.gov.au/pal/generative-artificial-intelligence/guidance/promoting-academic-integrity>
11. How to Maintain Academic Integrity with AI tools during Midterm. URL: <https://www.quetext.com/blog/academic-integrity-ai-midterms>
12. Bittle, K., & El-Gayar, O. (2025). Generative AI and Academic Integrity in Higher Education: A Systematic Review and Research Agenda. *Information*, 16(4), 296. <https://doi.org/10.3390/info16040296>
13. Artificial Intelligence and the Future of Teaching and Learning. URL: <https://www.ed.gov/sites/ed/files/documents/ai-report/ai-report.pdf>
14. Artificial Intelligence Risk Management Framework (AI RMF 1.0). URL: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/ai/NIST.AI.100-1.pdf>
15. NIST AI Risk Management Framework (AI RMF). URL: <https://www.paloaltonetworks.com/cyberpedia/nist-ai-risk-management-framework>
16. Krou, M. R., Fong, C. J., & Hoff, M. A. (2021). Achievement motivation and academic dishonesty: A meta-analytic investigation. *Educational Psychology Review*, 33(2), 427–458. <https://doi.org/10.1007/s10648-020-09557-7> opens in new window
17. Шумілова К. Переваги та проблеми використання штучного інтелекту в освітньому процесі. Збірник тез науково-методичних доповідей «Інтеграція штучного інтелекту в освіту – виклики та можливості», 10 грудня 2024 р. – 20 січня 2025 р. – Київ: Національний університет фізичного виховання і спорту України. – Частина 2. – С. 933-943. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-477-4-246>
18. Thanh, B. N., Vo, D. T. H., Nhat, M. N., Pham, T. T. T., Trung, H. T., & Xuan, S. H. (2023). Race with the machines: Assessing the capability of generative AI in solving authentic assessments. *Australasian Journal of Educational Technology*, 39(5), Article 5. <https://doi.org/10.14742/ajet.8902>
19. Nguyen Thanh, B., Vo, D. T. H., Nguyen Nhat, M., Pham, T. T. T., Thai Trung, H., & Ha Xuan, S. (2023). Race with the machines: Assessing the capability of generative AI in solving authentic assessments. *Australasian Journal of Educational Technology*, 39(5), 59–81. <https://doi.org/10.14742/ajet.8902>
20. Smolansky, A., Cram, A., Radulescu, C., Zeivots, S., Huber, E., & Kizilcec, R. F. (2023). Educator and Student Perspectives on the Impact of Generative AI on Assessments in Higher Education. Proceedings of the Tenth ACM Conference on Learning @ Scale, 378–382. <https://doi.org/10.1145/3573051.3596191>
21. Weber-Wulff, D., Anohina-Naumeca, A., Bjelobaba, S., et al. (2023). Testing of detection tools for AI-generated text. *International Journal for Educational Integrity*, 19(26). <https://doi.org/10.1007/s40979-023-00146-z>
22. Winkelmes, M.-A. (n.d.). TILT Higher Ed: Transparency in learning and teaching. URL: <https://www.tilthighered.com/>
23. Office of Teaching, Learning, and Technology, University of Iowa. (2024, September 30). The case against AI detectors. URL: <https://teach.its.uiowa.edu/news/2024/09/case-against-ai-detectors>
24. Xia, Q., Weng, X., Ouyang, F. et al. A scoping review on how generative artificial intelligence transforms assessment in higher education. *Int J Educ Technol High Educ* 21, 40 (2024). <https://doi.org/10.1186/s41239-024-00468-z>
25. Weber-Wulff, D., Anohina-Naumeca, A., Bjelobaba, S., Foltýnek, T., Guerrero-Dib, J.G., Popoola, O., Sigut, P., & Waddington, L. (2023). Testing of detection tools for AI-generated text. *International Journal for Educational Integrity*, 19, 1-39.

WWW.NEWROUTE.ORG.UA

КОНФЕРЕНЦІЇ • ТЕЗИ • СТАТТІ • МОНОГРАФІЇ
ОФІЦІЙНО, ШВИДКО, ЗРУЧНО!
ISSN • ISBN • DOI

НАДІЙНИЙ ПАРТНЕР У СВІТІ КОНФЕРЕНЦІЙ, ПУБЛІКАЦІЙ, НАУКОВОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

WWW.NEWROUTE.ORG.UA

DOI: 10.61718/cross2026_03_03

УДК 94(477):304.3«1921/1939»

Сергієнко Сергій Юрійович

ORCID: 0000-0002-9761-0897

Кандидат історичних наук, доцент

Доцент кафедри історії, археології та туризму

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

**ВИКОРИСТАННЯ ФОРМИ ЗВЕРТАННЯ «ТОВАРИШ»
У МІЖСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИНАХ УКРАЇНЦІВ (1920–1930-ТІ РОКИ)**

У роботі досліджується процес впровадження радянською владою універсального звертання «товариш» в українському суспільстві протягом 1920–1930-х років. Ця мовна форма активно популяризувалася через пропаганду, масову культуру та мистецтво з метою ліквідації колишніх соціальних ієрархій і декларування гендерної та класової рівності. Найбільший відгук ідеологема знайшла серед тогочасної молоді, ставши для більшовиків ефективним інструментом для формування лояльного покоління та зміцнення владної вертикалі. Ключові слова: взаємини, влада, звертання, товариш.

Serhiienko S. Yu.

**THE USE OF THE FORM OF ADDRESS «COMRADE»
IN INTERPERSONAL RELATIONS OF UKRAINIANS (1920s–1930s)**

The paper examines the process of introduction of the universal form of address «comrade» by the Soviet regime into Ukrainian society during the 1920s and 1930s. This linguistic form was actively popularized through propaganda, mass culture, and art, aiming to eradicate former social hierarchies and proclaim gender and class equality. The ideologeme found its greatest resonance among the youth of that time, serving as an effective tool for the Bolsheviks to shape a loyal generation and strengthen the power hierarchy. Key words: interpersonal relations, power, form of address, comrade.

Вступ. Міжособистісні взаємини є фундаментальною основою людського буття, що багато в чому зумовлює загальний рівень соціокультурного розвитку суспільства. Поступ людства безперервно трансформував характер цих зв'язків, які, своєю чергою, суттєво впливали на вектор суспільної еволюції. Досліджуючи минуле, неважко помітити, як під тиском глобальних змін та знакових подій відходили в минуле застарілі моделі взаємодії. Зокрема, ліквідація рабства та скасування кріпацтва назавжди усунули з історичної арени деструктивні зв'язки у форматах «раб – господар» та «поміщик – кріпак».

Попри те, що демократизація задекларувала правову рівність між індивідами, реальний стан справ усе ще демонструє певні дисбаланси. Навіть у країнах із міцними демократичними традиціями, де формальна рівність є беззаперечною, залишаються невирішені виклики. Головним серед них є прагнення домінувати над іншими з боку представників заможних верств. Проте варто зауважити, що фінансове благополуччя саме по собі не породжує зверхності – визначальними чинниками тут залишаються виховання та загальна культура соціуму.

Український етнос, подібно до інших цивілізованих націй, також подолав кілька важливих етапів трансформації міжособистісних взаємин. Серед хронологічно найближчих віх варто виокремити події 1920–1930-х років та супутні соціально-політичні катаклізми, котрі суттєво деформували й переформатували характер тогочасних стосунків в українському суспільстві.

Актуальність теми зумовлена необхідністю глибокого осмислення радянських тоталітарних практик через призму історії повсякденності та мікроісторії.

На сьогодні опубліковано чимало праць, присвячених різним проблемам досліджуваного періоду [1-7 та ін.]. Однак тема особистих взаємин українців усе ще залишається недостатньо вивченою.

Дослідження трансформації і стану цих взаємин дозволить глибше розібратися в ході розвитку нації, у становленні її сучасного характеру і визначити напрями впливу на взаємини сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Коли більшовики встановили свою владу, вони не мали чітких уявлень про те, як будуть розвиватися міжособистісні взаємини у новому суспільстві. Класики марксизму досить детально розглянули взаємовідносини між класами, економічні засади, політичний устрій нової держави, але взаємини між особистостями фактично були на периферії їхнього аналізу. Очевидно, це пояснюється тим, що вважалося: щойно буде запроваджена колективна власність на засоби виробництва, зникнуть антагоністичні класи, і людські стосунки увійдуть в ідеальне русло.

Атмосфера особистих контактів визначається рівнем розвитку суспільства, але вона водночас певною мірою впливає на цей розвиток. Будь-яке спілкування починається зі звертання у найрізноманітніших формах. Одна форма передбачає діловий контакт, інша – інтимний, ще одна – побутовий. Однак у сучасному суспільстві існує універсальна форма звертання, яка є домінуючою, найбільш уживаною серед інших форм. У Німеччині – ффрау, герр, у США – місіс, містер, сер; у Франції – мадам, мес'є тощо.

Відомо, що на теренах України до встановлення влади більшовиків у міжособистісних відносинах зазвичай використовувалося звертання «пані», «пане». Були й інші звертання – «добродій», «друже» тощо, але вони вживалися рідше. Звертання у міжособистісному спілкуванні не тільки впливає на це спілкування, а й є проявом стану суспільства, його цінностей та стратифікації.

У період революційних подій 1917–1921 рр. в Україні почало запроваджуватися звертання «товариш», що глумачилося як людина, котра ідейно пов'язана з іншими людьми, яка разом з ними бере участь у спільній справі, боротьбі, одностудець, соратник. Його використовували у внутрішньопартійному спілкуванні більшовики та інші партії лівого спрямування. Це ж звертання у своїх лавах застосовували і прихильники анархізму – махновці. Свідченням цього є спогади самого Н. Махна, а також інших відомих анархістів, які діяли на теренах України.

Можна вважати, що одним з перших кроків до зміни міжособистісних взаємин у суспільстві стало запровадження звертання «товариш». Молоді революціонери лівого спрямування щиро вірили, що можуть побудувати суспільство, де всі люди будуть соціально рівними. Нове звертання повинно було стати однією з основ, на якій ґрунтуватиметься рівність та ідейна єдність суспільства.

В Україні у 1920 році було випущено плакат із зображенням робітника, який у лівій руці тримав молот, а правою тиснув руку жінці, яка тримала серп. І чоловік, і жінка зображені в українському національному одязі. Текст плаката був російською мовою: «Товарищи работники. Идите в ряды Коммунистической партии. Стройте нашу жизнь вместе с товарищами – работниками» (рис. 1).

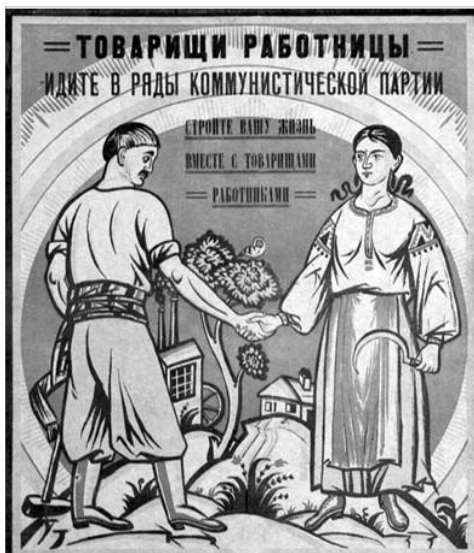

Рис. 1. «Товарищи работники. Идите в ряды Коммунистической партии»
Плакат 1920 року. Художник Олександр Хвостенко-Хвостов [8, с. 511].

Враховуючи те, що молот вважався символом робітників промисловості, а серп символом сільської праці, то малися на увазі як промислові робітничі і робітники, так і сільські. Таким чином нова влада підкреслювала, що звертання «товариш» повинно ввійти у звичай у робітничому середовищі України: як серед чоловіків, так і серед жінок, як у місті, так і в селі. Цим також стверджувалася ідея рівності чоловіка і жінки у новому суспільстві.

Давно відомо, що будь-які міжособистісні взаємини спираються на якийсь зразок. Таким зразком у даному випадку було спілкування нових очільників суспільства. Його намагалися копіювати підлеглі по всій владній структурі. Звички і манери керівників переймав і широкий загал, звичайно, уже у власному розумінні. І хоча формально Україна під владою більшовиків мала свою державність, і навіть зі створенням СРСР могла, згідно з Конституцією, із нього вийти, проте, фактично її керівництво зосереджувалося у Москві. Діяв продуманий ленінський план: Україна має свою державність і право виходу із СРСР, але її панівна сила комуністична партія (більшовиків) України (КП(б)У) була складовою всесоюзної комуністичної партії (більшовиків) (ВКП(б)) і ніякого права виходу із фактично російської ВКП(б) не мала, була лише частиною ВКП(б), повністю контрольованою Москвою. Тобто дії державної влади визначалися не в Україні, а в Москві. Звідти призначалися і українські високопосадовці, починаючи з головної особи влади – керівника КП(б)У. Вони були плоть від плоті московської влади і з Україною їх мало що пов'язувало, в тому числі і етнічне походження. Саме ці люди і були зразком міжособистісного спілкування, але вони в свою чергу копіювали московських шефів. Як свідчить В. М. Молотов, який, до речі, на початку 1920-х років нетривалий час очолював більшовицьку організацію України, у спілкуванні вищих партійних керівників СРСР нормою звертання було – «товариш». Товариш Ленін, товариш Сталін. Звертання Володимир Ілліч, Йосиф Вісаріонович «тодішнім правилам не відповідає» [9].

Важливо підкреслити, що звертання «товариш» у 1920-ті роки проникло навіть у таку інтимну сферу, як взаємини закоханих і подружніх пар. Згадуючи ті часи, відомий поет В. Сосюра писав, що його коханка так виразила своє бажання створити з ним сім'ю: «Товариш Сосюра, давайте жити разом» [10].

Влада всіляко підтримувала розповсюдження в суспільстві нової форми звертання. Наприклад, було зроблено все для того, щоб звертання «товариш» звучало у кінофільмах, виставах, періодиці, літературних творах, піснях. До пропаганди нової форми звертання залучалися визначні українські митці. Зокрема, у другій половині 1920-х років у відомому театрі «Березіль» було поставлено п'єсу Ю. Смолича і В. Чистякової «Товариш жінка». Постановка здійснювалася під керівництвом видатного режисера Леся Курбаса. Це була «агітка» до свята 8 березня. Але готували її талановиті митці [11, с. 365].

Доцільно наголосити, що нова влада за допомогою пропаганди зуміла перетягнути на свій бік молоде покоління. Далеко не останню роль тут відіграла нова форма звертання «товариш». Вона створювала у молоді ілюзію соціальної рівності, безмежних можливостей, спираючись на колектив товаришів. Молодь потягнулася за більшовиками. Звичайно, передусім міська, але і сільська в значній частині повернула в бік пануючої сили. Як свідчить поет Н. Коржавін, був сформований такий тип молодих людей, з якими, використовуючи гарні гасла, можна було робити що завгодно. Така «віра і довір'я» до нової влади, стверджує Н. Коржавін, були притаманними тією чи іншою мірою всьому молодому поколінню [12]. Це підтверджують й інші сучасники. Наприклад, Г. Андреев, який у 1920-ті роки, будучи ще підлітком, захопився вірою в комуністичне майбутнє, котру настирливо пропагувала влада, але досить швидко зіткнувся з реаліями життя: «У мене пішла кругом голова, все потрібно було змінювати, все переглядати, всю безглузду, але невгамовну віру підлітка в нове, в майбутнє». Навіть коли його заарештувало ДПУ, він міг ще повернутися до стану найвірніших прибічників влади, оскільки, за власним визнанням, був «сирим тістом», з якого «можна було виліпити все» [13]. Тисячі і тисячі молодих людей були таким «сирим тістом» і влада ліпила з них те, що бажала, використовуючи їх віру в світле майбутнє.

Віра в світле майбутнє захопила молодь ще до революційних подій 1917 року. Потрібно зазначити, що ця віра мала своїми творцями не тільки лівих радикалів кінця XIX – початку XX століття, але і маститих письменників, «володарів душ» молодих людей. Вони у своїх популярних творах проводили думку про невідворотність щасливого майбутнього для людства. Їм вірили. І більшовики використали цю віру. Ті ж, хто

зумів у 1920-ті роки розгледіти дійсні контури майбутнього в більшовицькій «редакції», були серед молоді в незначній меншості.

Без підтримки молодого покоління 1920–1930-х років більшовики не змогли б сформувати міцну вертикаль влади, дієздатну армію, виграти війну з Німеччиною і залишатися на чолі держави кілька десятиліть. Можна погодитися з Н. Коржавіним, що кінець-кінцем це молоде покоління, набувши життєвого досвіду, зрозуміло свою наївність і в зрілому віці перестало вірити в щирість влади. Але в 1920–1930-ті роки вони вірили у панівні тоді ідеали і навіть, потрапивши як «вороги народу» до таборів ГУЛАГ, використовували звертання «товариш» до тих в'язнів, котрих вважали відданими ідеям комунізму. Про це свідчить відома письменниця Є. Гінзбург, яка молодою була ув'язнена у ГУЛАГ. У транзитному таборі їй потрібно було вирішити дрібне побутове питання. Вона дізналася, що старшою над в'язнями була якась Тамара – комсомольська активістка з Одеси, і «запросто» (члени ж однієї партії!) підійшла до неї зі своїм запитанням у найввічливішій формі, звернувшись до Тамари – «товариш». «Гарне правильне обличчя Тамари...стало червоним від гніву: «Валізи ваші ще не прибули, мадам туристка, – пихато кинула вона... І товаришем мене не називай! Свиной з тобою разом не пасла...» – Все це вона кричала фальцетом, стукаючи кулаком по столу... Її гнів на мене за порушення субординації, за тон рівної палахкотів не менше п'яти хвилин. Я поглибила інцидент, сказавши у відповідь: «Вибачте, ви дійсно не товариш, – я помилилася». Цього «однопартійниця», яка стала у таборі начальством, не забула. Через два дні вона послала Є. Гінзбург, яка ледве стояла на ногах від виснаження, цинги і дистрофічної діареї, вантажити у кар'єрі каміння. Люди, які знали Тамару в Одесі, говорили, що вона була дуже хорошою дівчиною, активною комсомолкою, привітною і доброзичливою до людей. Гінзбург відмічає, що потім вона не раз зустрічала зразки такої повної зміни особистості за умов табірної боротьби за існування. «Минуле у деяких було витіснене безповоротно. На його місці виникала інша людина, і ця людина була страшною. Це були ніби дерев'яні ляльки-маріонетки, без прив'язаностей, без духовного життя і, головне, без пам'яті. Така людина гостро ненавиділа тих, хто розумів механізм її переродження» [14, с. 220-222].

Висновки. Таким чином, популяризуючи нову форму звертання «товариш», більшовицька влада прагнула консолідувати суспільство навколо своєї ідеології. Комуністичний режим зумів використати цей заклик для залучення на свій бік молодого покоління, яке щиро вірило в можливість побудови ідеального суспільства, що зрештою допомогло більшовикам зміцнити свої позиції. Трансформацію форм звертання в особистому спілкуванні українців у 1920–1930-ті роки варто розглянути у подальших наукових дослідженнях.

1. Пилипак, М. (2008). Трансформація весільної обрядовості населення Південно-Східного Поділля. (20–30 рр. XX ст. – початок XXI ст.) Етнічна історія народів Європи. Вип. 25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2008_25_12
2. Стріонова, І. (2013). Практика подружніх взаємовідносин у період формування радянського гендерного ладу у 1920–1930-х рр. (на матеріалах Донбасу). Нові сторінки історії Донбасу. № 22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsid_2013_22_17
3. Ryabchenko, O. 2019. Young People Mobilizing for Participation in Communistic Transformations in rural areas during the years of the collectivization and Holodomor. Український історичний журнал. №3. 2019. С.74–92.
4. Zasiakina, L., & Zasiakin, S. (2020). Verbal Emotional Disclosure of Moral Injury in Holodomor Survivors. Psycholinguistics. № 28 (1). DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-28-1-41-58>
5. Khiterer, V. (2020). The Holodomor and Jews in Kyiv and Ukraine: An Introduction and Observations on a Neglected Topic. Nationalities Papers. № 48 (3). DOI: <https://doi.org/10.1017/nps.2018.79>
6. Шугальова, І. & Молдавський Р. (2021). Соціально-побутові умови утриманців дитпритулків радянської України в 1920-х – на початку 1930-х рр. Сторінки історії. Вип. 52. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.52.2021.236164>
7. Тинченко, Я. (2025). Репресії в УРСР 1937–1938 рр. проти колишніх учасників антибільшовицької боротьби. Український історичний журнал. 2025. № 4 (583). DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2025.04.079>
8. Енциклопедія історії України, 2007. Т. 4. Київ, 528 с.
9. Чуев, Ф. Сорок бесед с Молотовым. URL: <https://archive.org/details/B-001-024-903-ALL>
10. Сосюра, В. Третя рота. URL: https://royallib.com/book/sosyura_vladimir/tretya_rota.html
11. Смоліч, Ю., 1971. Рассказ о непокое. Москва, 560 с.
12. Коржавин, Н. В соблазнах кровавой эпохи. URL: <https://www.sakharov-center.ru/asfcd/auth/?t=book&num=190>
13. Андреев, Г. Трудные дороги. URL: https://royallib.com/book/andreev_g/trudnie_dorogi.html
14. Гинзбург, Е. Крутой маршрут. Москва, 1990, 608 с.

В рамках розробки науково-дослідної теми «Людський потенціал у XXI столітті: освітні, культурні, соціально-гуманітарні, безпекові, управлінсько-правові та інформаційні виміри». Державний реєстраційний номер: 0125U004208.

БУДЕМО РАДІ ПОДАЛЬШІЙ СПІВПРАЦІ!

- ▶ Збірник наукових праць «Соціально-гуманітарний вісник»™
www.newroute.org.ua/sgv
- ▶ Науковий часопис «Нотатки сучасної науки»™
www.newroute.org.ua/nsn
- ▶ Науковий журнал «Advanced top technology»
www.newroute.org.ua/att
- ▶ Науковий журнал «Академічний навігатор»
www.newroute.org.ua/an
- ▶ Науковий журнал «Креативний простір»™
www.newroute.org.ua/crp
- ▶ Науково-аналітичне видання «MEDFocus»
www.newroute.org.ua/mh
- ▶ Науковий альманах «Crosspoint»
www.newroute.org.ua/cros
- ▶ Публікація за 24 години
www.newroute.org.ua/cros
- ▶ Міжнародні конференції та публікації
<https://www.newroute.org.ua>
- ▶ Монографія
www.newroute.org.ua/kmnk
- ▶ Участь у науково-дослідній темі
<https://www.newroute.org.ua/st>
- ▶ Міжнародний науковий проєкт
www.newroute.org.ua/isp
- ▶ Підвищення кваліфікації
www.newroute.org.ua/pkv
- ▶ Наукові конкурси
www.newroute.org.ua/sci
- ▶ Творчі конкурси
www.newroute.org.ua/art
- ▶ Видавництво
www.newroute.org.ua/pub

ERNST LORTIKYAN INTERNATIONAL SCIENTIFIC PROJECT
"GLOBAL CREATIVE IDEAS FORUM"
SCIENTIFIC CONFERENCE-FORUM "UNITED PERSPECTIVES 24/7"

Наукове видання

CROSSPOINT

№ 3

Науковий альманах

В рамках проведення

V Міжнародної науково-практичної конференції-форуму (2026) «United Perspectives 24/7»
(Україна, м. Харків – Німеччина, м. Циттау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс)
та Міжнародного наукового проекту Ernst Lortikyan International Scientific Project
«Global Creative Ideas Forum 5.0»

ISSN 3083-743X (online)

DOI: 10.61718/cross

Видання змішаними мовами

Відповідальний секретар – Кучина Т. І.

Формат 60x90 1/8, А4, Гарнітура «Times New Roman»

Creative Commons Attribution License CC BY

**ОБИРАЙТЕ ПЕРШИХ!
ДОВІРЯЙТЕ СПРАВЖНІМ!
ЦІНУЙТЕ УНІКАЛЬНІСТЬ!**

Видавець СГ НТМ «Новий курс»

Наукова установа

Пр. Перемоги, 77, оф. 179, м. Харків, 61174, Україна

Тел.: +380500301905, +380962250903

Telegram, Viber: +380970440309

www.newroute.org.ua, info@newroute.org.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 8013 від 22.11.2023
Зареєстровано у Global Register of Publishers
Зареєстровано у Crossref із власним префіксом 10.61718

Приєднуйтесь

Підписка <http://surl.li/vvfqkp>

Фейсбук-сторінка www.facebook.com/newroute1989

Телеграм <https://t.me/newroute1989>

Інстаграм www.instagram.com/newroute1989

Вайбер <http://surl.li/nbtqz>

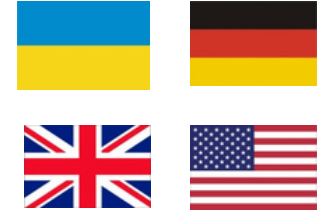
Фейсбук-група www.facebook.com/groups/secnr

Будемо раді подальшій співпраці!

WWW.NEWROUTE.ORG.UA

СЕРТИФІКАТ

№ КП2026_3_001

Дубовик Ольга Юхиміна

Підтверджується:

- участь у Міжнародному науковому проєкті Ernst Lortikyan International Scientific Project «Global Creative Ideas Forum 6.0»
- участь у V Міжнародній науково-практичній конференції-форумі (2026) «United Perspectives 24/7» Україна, м. Харків – Німеччина, м. Циттау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс
- публікація у науковому альманасі «Crosspoint», № 3, ISSN 3083-743X (online), DOI: 10.61718/cross
- підвищення кваліфікації у дистанційній та заочній формах у сфері неформальної освіти шляхом участі у науково-комунікативному заході (18 год.), підготовки та публікації наукового рукопису (12 год.)

Досягнуті результати підвищення кваліфікації: розвиток загальних та спеціальних компетентностей з метою забезпечення якості освіти та професійного розвитку
Обсяг: 30 год. / 1 кред. ЄКТС

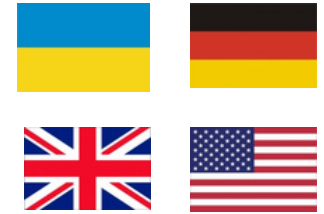
- Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс»
- International Scientific-creative Unit «Proton Global»
- Національна академія наук і мистецтв України

www.newroute.org.ua • info@newroute.org.ua • 01 липня 2026 року
Відповідальний секретар, Тетяна КУЧИНА

СЕРТИФІКАТ

№ КП2026_3_002

Шикіна Наталія Анатоліївна

Підтверджується:

- участь у Міжнародному науковому проєкті Ernst Lortikyan International Scientific Project «Global Creative Ideas Forum 6.0»
- участь у V Міжнародній науково-практичній конференції-форумі (2026) «United Perspectives 24/7» Україна, м. Харків – Німеччина, м. Циттау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс
- публікація у науковому альманасі «Crosspoint», № 3, ISSN 3083-743X (online), DOI: 10.61718/cross
- підвищення кваліфікації у дистанційній та заочній формах у сфері неформальної освіти шляхом участі у науково-комунікативному заході (18 год.), підготовки та публікації наукового рукопису (12 год.)

Досягнуті результати підвищення кваліфікації: розвиток загальних та спеціальних компетентностей з метою забезпечення якості освіти та професійного розвитку
Обсяг: 30 год. / 1 кред. ЄКТС

- Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс»
- International Scientific-creative Unit «Proton Global»
- Національна академія наук і мистецтв України

www.newroute.org.ua • info@newroute.org.ua • 01 липня 2026 року
Відповідальний секретар, Тетяна КУЧИНА

СЕРТИФІКАТ

№ КП2026_3_003

Гончарова Наталія Олександрівна

Підтверджується:

- участь у розробці науково-дослідної теми «Людський потенціал у XXI столітті: освітні, культурні, соціально-гуманітарні, безпекові, управлінсько-правові та інформаційні виміри» (Державний реєстраційний номер: 0125U004208)
- участь у Міжнародному науковому проєкті Ernst Lortikyan International Scientific Project «Global Creative Ideas Forum 6.0»
- участь у V Міжнародній науково-практичній конференції-форумі (2026) «United Perspectives 24/7» Україна, м. Харків – Німеччина, м. Циттау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс
- публікація у науковому альманасі «Crosspoint», № 3, ISSN 3083-743X (online), DOI: 10.61718/cross
- підвищення кваліфікації у дистанційній та заочній формах у сфері неформальної освіти шляхом участі у науково-комунікативному заході (18 год.), підготовки та публікації наукового рукопису (42 год.)

Досягнуті результати підвищення кваліфікації:

розвиток загальних та спеціальних компетентностей з метою забезпечення якості освіти та професійного розвитку
Обсяг: 60 год. / 2 кред. ЄКТС

- Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс»
- International Scientific-creative Unit «Proton Global»
- Національна академія наук і мистецтв України

www.newroute.org.ua • info@newroute.org.ua • **02 липня 2026 року**
Відповідальний секретар, Тетяна КУЧИНА

СЕРТИФІКАТ

№ КП2026_3_004

Мороз Надія Володимирівна

Підтверджується:

- участь у Міжнародному науковому проєкті Ernst Lortikyan International Scientific Project «Global Creative Ideas Forum 6.0»
- участь у V Міжнародній науково-практичній конференції-форумі (2026) «United Perspectives 24/7» Україна, м. Харків – Німеччина, м. Циттау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс
- публікація у науковому альманасі «Crosspoint», № 3, ISSN 3083-743X (online), DOI: 10.61718/cross
- підвищення кваліфікації у дистанційній та заочній формах у сфері неформальної освіти шляхом участі у науково-комунікативному заході (18 год.), підготовки та публікації наукового рукопису (12 год.)

Досягнуті результати підвищення кваліфікації: розвиток загальних та спеціальних компетентностей з метою забезпечення якості освіти та професійного розвитку
Обсяг: 30 год. / 1 кред. ЄКТС

- Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс»
- International Scientific-creative Unit «Proton Global»
- Національна академія наук і мистецтв України

www.newroute.org.ua • info@newroute.org.ua • 04 липня 2026 року
Відповідальний секретар, Тетяна КУЧИНА

СЕРТИФІКАТ

№ КП2026_3_005

Гавриленко Крістіна Сергіївна

Підтверджується:

- участь у Міжнародному науковому проєкті Ernst Lortikyan International Scientific Project «Global Creative Ideas Forum 6.0»
- участь у V Міжнародній науково-практичній конференції-форумі (2026) «United Perspectives 24/7» Україна, м. Харків – Німеччина, м. Циттау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс
- публікація у науковому альманасі «Crosspoint», № 3, ISSN 3083-743X (online), DOI: 10.61718/cross
- підвищення кваліфікації у дистанційній та заочній формах у сфері неформальної освіти шляхом участі у науково-комунікативному заході (18 год.), підготовки та публікації наукового рукопису (12 год.)

Досягнуті результати підвищення кваліфікації: розвиток загальних та спеціальних компетентностей з метою забезпечення якості освіти та професійного розвитку
Обсяг: 30 год. / 1 кред. ЄКТС

- Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс»
- International Scientific-creative Unit «Proton Global»
- Національна академія наук і мистецтв України

www.newroute.org.ua • info@newroute.org.ua • 04 липня 2026 року
Відповідальний секретар, Тетяна КУЧИНА

СЕРТИФІКАТ

№ КП2026_3_006

Мороз Надія Володимирівна

Підтверджується:

- участь у Міжнародному науковому проєкті Ernst Lortikyan International Scientific Project «Global Creative Ideas Forum 6.0»
- участь у V Міжнародній науково-практичній конференції-форумі (2026) «United Perspectives 24/7» Україна, м. Харків – Німеччина, м. Циттау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс
- публікація у науковому альманасі «Crosspoint», № 3, ISSN 3083-743X (online), DOI: 10.61718/cross
- підвищення кваліфікації у дистанційній та заочній формах у сфері неформальної освіти шляхом участі у науково-комунікативному заході (18 год.), підготовки та публікації наукового рукопису (12 год.)

Досягнуті результати підвищення кваліфікації: розвиток загальних та спеціальних компетентностей з метою забезпечення якості освіти та професійного розвитку
Обсяг: 30 год. / 1 кред. ЄКТС

- Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс»
- International Scientific-creative Unit «Proton Global»
- Національна академія наук і мистецтв України

www.newroute.org.ua • info@newroute.org.ua • **06 липня 2026 року**
Відповідальний секретар, Тетяна КУЧИНА

СЕРТИФІКАТ

№ КП2026_3_007

Дмитрук Марія Петрівна

Підтверджується:

- участь у Міжнародному науковому проєкті Ernst Lortikyan International Scientific Project «Global Creative Ideas Forum 6.0»
- участь у V Міжнародній науково-практичній конференції-форумі (2026) «United Perspectives 24/7» Україна, м. Харків – Німеччина, м. Циттау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс
- публікація у науковому альманасі «Crosspoint», № 3, ISSN 3083-743X (online), DOI: 10.61718/cross
- підвищення кваліфікації у дистанційній та заочній формах у сфері неформальної освіти шляхом участі у науково-комунікативному заході (18 год.), підготовки та публікації наукового рукопису (12 год.)

Досягнуті результати підвищення кваліфікації: розвиток загальних та спеціальних компетентностей з метою забезпечення якості освіти та професійного розвитку
Обсяг: 30 год. / 1 кред. ЄКТС

- Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс»
- International Scientific-creative Unit «Proton Global»
- Національна академія наук і мистецтв України

www.newroute.org.ua • info@newroute.org.ua • 06 липня 2026 року
Відповідальний секретар, Тетяна КУЧИНА

СЕРТИФІКАТ

№ КП2026_3_008

Ковальчук Марія Петрівна

Підтверджується:

- участь у Міжнародному науковому проєкті Ernst Lortikyan International Scientific Project «Global Creative Ideas Forum 6.0»
- участь у V Міжнародній науково-практичній конференції-форумі (2026) «United Perspectives 24/7» Україна, м. Харків – Німеччина, м. Циттау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс
- публікація у науковому альманасі «Crosspoint», № 3, ISSN 3083-743X (online), DOI: 10.61718/cross
- підвищення кваліфікації у дистанційній та заочній формах у сфері неформальної освіти шляхом участі у науково-комунікативному заході (18 год.), підготовки та публікації наукового рукопису (12 год.)

Досягнуті результати підвищення кваліфікації: розвиток загальних та спеціальних компетентностей з метою забезпечення якості освіти та професійного розвитку
Обсяг: 30 год. / 1 кред. ЄКТС

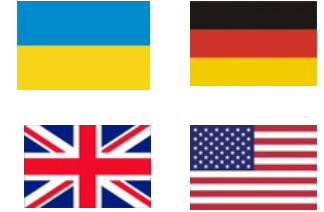
- Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс»
- International Scientific-creative Unit «Proton Global»
- Національна академія наук і мистецтв України

www.newroute.org.ua • info@newroute.org.ua • **06 липня 2026 року**
Відповідальний секретар, Тетяна КУЧИНА

СЕРТИФІКАТ

№ КП2026_3_009

Шумілова Катерина Володимирівна

Підтверджується:

- участь у Міжнародному науковому проєкті Ernst Lortikyan International Scientific Project «Global Creative Ideas Forum 6.0»
- участь у V Міжнародній науково-практичній конференції-форумі (2026) «United Perspectives 24/7» Україна, м. Харків – Німеччина, м. Циттау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс
- публікація у науковому альманасі «Crosspoint», № 3, ISSN 3083-743X (online), DOI: 10.61718/cross
- підвищення кваліфікації у дистанційній та заочній формах у сфері неформальної освіти шляхом участі у науково-комунікативному заході (18 год.), підготовки та публікації наукового рукопису (12 год.)

Досягнуті результати підвищення кваліфікації: розвиток загальних та спеціальних компетентностей з метою забезпечення якості освіти та професійного розвитку
Обсяг: 30 год. / 1 кред. ЄКТС

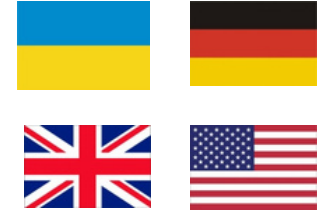
- Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс»
- International Scientific-creative Unit «Proton Global»
- Національна академія наук і мистецтв України

www.newroute.org.ua • info@newroute.org.ua • 06 липня 2026 року
Відповідальний секретар, Тетяна КУЧИНА

СЕРТИФІКАТ

№ КП2026_3_010

Шумілов Дмитро Ігорович

Підтверджується:

- участь у Міжнародному науковому проєкті Ernst Lortikyan International Scientific Project «Global Creative Ideas Forum 6.0»
- участь у V Міжнародній науково-практичній конференції-форумі (2026) «United Perspectives 24/7» Україна, м. Харків – Німеччина, м. Циттау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс
- публікація у науковому альманасі «Crosspoint», № 3, ISSN 3083-743X (online), DOI: 10.61718/cross
- підвищення кваліфікації у дистанційній та заочній формах у сфері неформальної освіти шляхом участі у науково-комунікативному заході (18 год.), підготовки та публікації наукового рукопису (12 год.)

Досягнуті результати підвищення кваліфікації: розвиток загальних та спеціальних компетентностей з метою забезпечення якості освіти та професійного розвитку
Обсяг: 30 год. / 1 кред. ЄКТС

- Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс»
- International Scientific-creative Unit «Proton Global»
- Національна академія наук і мистецтв України

www.newroute.org.ua • info@newroute.org.ua • 06 липня 2026 року
Відповідальний секретар, Тетяна КУЧИНА

СЕРТИФІКАТ

№ КП2026_3_011

Сергієнко Сергій Юрійович

Підтверджується:

- участь у розробці науково-дослідної теми «Людський потенціал у XXI столітті: освітні, культурні, соціально-гуманітарні, безпекові, управлінсько-правові та інформаційні виміри» (Державний реєстраційний номер: 0125U004208)
- участь у Міжнародному науковому проєкті Ernst Lortikyan International Scientific Project «Global Creative Ideas Forum 6.0»
- участь у V Міжнародній науково-практичній конференції-форумі (2026) «United Perspectives 24/7» Україна, м. Харків – Німеччина, м. Циттау – Велика Британія, м. Пул – США, м. Форт-Пірс
- публікація у науковому альманасі «Crosspoint», № 3, ISSN 3083-743X (online), DOI: 10.61718/cross
- підвищення кваліфікації у дистанційній та заочній формах у сфері неформальної освіти шляхом участі у науково-комунікативному заході (18 год.), підготовки та публікації наукового рукопису (42 год.)

Досягнуті результати підвищення кваліфікації:

розвиток загальних та спеціальних компетентностей з метою забезпечення якості освіти та професійного розвитку
Обсяг: 60 год. / 2 кред. ЄКТС

- Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс»
- International Scientific-creative Unit «Proton Global»
- Національна академія наук і мистецтв України

www.newroute.org.ua • info@newroute.org.ua • 09 липня 2026 року
Відповідальний секретар, Тетяна КУЧИНА

